

VILNIAUS UNIVERSITETAS
KLASIKINĖS FILOLOGIJOS KATEDRA

Markas Aurelijus Piesinas

Imperatoriaus įvaizdžio konstravimas: Hadriano gyvenimas *Augustų Istorijoje*

Magistro darbas

Darbo vadovas prof. Vytautas Ališauskas

Vilnius, 2022

Turinys

Įvadas	3
<i>Darbo objektas</i>	5
<i>Darbo tikslas ir uždaviniai</i>	6
<i>Temos aktualumas</i>	6
<i>Naudoti šaltiniai ir literatūra</i>	7
<i>Darbo struktūra</i>	7
Šaltinio specifika	8
<i>Besivaikant vaидуoklį</i>	8
<i>Tarp klastotės ir novelės</i>	11
Hadriano reputacija	13
<i>(Ne)legitimus valdovas</i>	13
<i>Senato priešas</i>	14
<i>Geras valstybininkas</i>	16
Hadriano savybės	18
<i>Protas ir puikybė</i>	18
<i>Žiauri prigimtis</i>	19
<i>Nuolat ir visuose dalykuose nepastovus</i>	20
Hadriano įvaizdis	22
<i>Aktorius scenoje</i>	22
<i>Sėkmingo vidurio imperatorius</i>	23
Vertimas	25
Išvados	47
Mokslinė literatūra ir šaltiniai	48
Santrauka	51
Summary	51
Priedai	52

Ivadas

Kai 117 m. po Kr., rugpjūčio 9 d. pakeliui į Romą, Kilikijoje miršta vienas labiausiai pasižymėjusių Romos imperatorių Markas Ulpijus Trajanas, po poros dienų naujuoju imperatoriumi paskelbiamas Publijus Elijus Hadrianas, trečiasis Nervų-Antoninų dinastijos atstovas. Nepaisant to, kad Hadrianą ir imperatorių Trajaną siejo giminystės ryšiai, o pats Hadrianas nuo vaikystės buvo imperatoriaus globotinis ir prie savo globėjo vėliau sukūrė solidžią politinę karjerą, aplinkybės, lėmusios Hadriano kelią į valdžią, yra kiek miglotos; geriausiu atveju galima teigti, kad Trajanas įsivaikino Hadrianą jau prieš pat savo mirtį, kamuojamas sunkios ligos, nors istoriografijoje egzistuoja ir kita versija – esą Trajanas mirė taip ir nepaskyręs sau įpėdinio, o Hadriano įvaikinimo procedūra pasirinko imperatoriaus našlę Pompėja Plotina. Kaip bebūtų, Hadrianas, ateidamas į valdžią II a. po Kr. pradžioje, iš savo pirmtako perima klestinčią ir lig tol neregėtai išsiplėtusią imperiją. Šiuo atveju kaip imperatorius Hadrianas pademonstruoja tam tikrą susilaikymą ir, užuot tęšęs Trajano ekspansionistinę politiką, atsisako kai kurių savo pirmtako įgytų teritorijų imperijos rytuose, siekdamas veikiau ne plėsti romėnų pasaulio ribas, o jas įtvirtinti. Nors Hadrianas ir buvo patyręs karys bei daug dėmesio skyrė tam, kad prie jo kariuomenė būtų deramai aprūpinta bei pasirengus bet kokiam kariniam konfliktui, jis nesisistengė pranokti Trajano karinių pergalių ir kaip valdovas daugiau susitelkė į administracinius, teisinius bei ekonominius imperijos reikalus, o nesutarimus su gretimų valstybių karaliais buvo linkęs spręsti diplomatija bei dosnumu. Hadrianas taip pat buvo entuziastingas statytojas: neskaitant daugybės smulkesnių pastatų dygstančių įvairiose Romos provincijose, prie jo buvo atstatytas Panteonas, Romoje pradėta statyti jo paties suprojektuota didžioji Veneros ir Romos šventykla, o Britanijoje pastatyta vadinamoji Hadriano siena, žymėjusi šiaurines imperijos ribas ir besitęsusi nuo Airijos iki Šiaurės jūrų. Istorikai taip pat mini didelę Hadriano aistrą visiems menams bei jo stiprų polinkį į graikų kultūrą. Vis dėlto Hadriano valdymas neapsiejo ir be skandalų – imperatorius negrįžtamai susigadino reputaciją kai savo valdymo pradžioje ir pabaigoje nuteisė mirčiai, neva dėl ketinimų surengti valdžios perversmą, iš viso penkis konsulinio rango pareigūnus (ir vieno jų anūką). Hadrianas, kaip ir jo pirmtakas, paskutiniaisiais savo gyvenimo metais sunkiai sirgo ir, sakoma, taip kankinosi, jog bent kelis kartus mėgino nusižudyti; jis mirė sava mirtimi, sulaukęs 62 metų, liepos 10 d. 138 m. po Kr. Bajuose.

Nepaisant spalvingo Hadriano gyvenimo, jo svarbaus indėlio į Romos imperijos istoriją bei gana ilgo laiko praleisto valdžioje (21 metai), mes turime sąlyginai nedaug istoriografinių šaltinių, kurie bylotų apie šį imperatorių. Šiuo atveju ankstyviausio šaltinio apie Hadrianą autorius yra graikiškai rašęs romėnų istorikas Dionas Kasijus (c.155–c.235 m. po Kr.), nors ir praėjus beveik šimtam metų po imperatoriaus mirties, išsamų jo valdymo bei asmens aprašymą įtraukęs į savo *Romėnų istoriją* (sen. gr. Ρωμαϊκὴ Ἱστορία, 69. 1–23). Hadrianą glaustai mini ir IV a. po Kr. vidurio istorikas Sekstas Aurelijus Viktoras savo veikaluose *Apie cezarius* (lot. De Caesaribus, 13. 12–14. 14) bei *Santraukos apie cezarius* (lot. Epitome de Caesaribus, 14. 1–12), nors pastarojo autorystė ir ne visada priskiriama Aurelijui Viktorui, ir jo amžininkas Eutropijus savo *Glaustoje romėnų istorijoje* (lot. Breviarium Historiae Romanae, 8. 6–7). Kitas lotyniškas tekstas, gerokai išsamiau bylojantis apie Hadriano gyvenimą bei aplinką, jo atėjimą į valdžią ir nuveiktus darbus, taip pat ir paties imperatoriaus charakterį, elgesį, įpročius bei išvaizdą, yra Elijaus Spartiano parašyta imperatoriaus biografija iš rinkinio *Augustų istorija* (lot. Historia Augusta, Ael. Spart. *Hadr.* 1–27).

Tarp neišlikusių istoriografinių šaltinių minėtini yra III a. po Kr. romėnų istoriko Marijaus Maksimo parašytas imperinių biografijų ciklas (kurį cituoja ir *Augustų istorijoje*), daugiau nei amžiumi vėliau už Maksimą gyvenusio romėnų istoriko Amiano Marcelino parengta Romos istorija (lot. Res Gestae), kurios išlikusi dalis byloja tik apie IV a. vidurio ir pabaigos įvykius, galiausiai ir hipotetinė vadinamoji *Ennmano imperatorių istorija* (vok. Enmannsche Kaisergeschichte) – tekstas, apie kurio egzistavimą XIX a. pabaigoje teigė vokiečių mokslininkas Alexander Enmann, sulyginęs kelių antikinių istorikų veikalus ir, remdamasis tarp jų esančiais panašumais, konstatavęs, jog būta prarasto imperinių biografijų ciklo, apimančio Romos istoriją nuo Oktaviano Augusto iki Konstantino laikų ir parašyto apytikriai IV a. po Kr. pirmojoje pusėje, kuriuo tikriausiai rėmėsi nei vienas istoriografas (Burgess 1993, 491).

Vis dėlto didžioji dalis šių šaltinių mini Hadrianą taupiai, palikdami vienodai mažai vietos tiek jo asmenybės bruožų vertinimui, tiek valdymo epochai apžvelgti. Absoliutų kiekybinį pranašumą tarp romėnų istoriografijos šaltinių turi „Hadriano gyvenimas“ (lot. Vita Hadriani) iš imperinių biografijų rinkinio *Historia Augusta* (toliau – HA¹). Tai ir yra

¹ Originaliai rinkiniui priskiriamas pavadinimas yra *Vitae Diversorum Principum et Tyrannorum a Divo Hadriano usque ad Numerianum Diversis compositae* – toks, koks jis randamas Vatikano bibliotekoje saugomame HA rankraštyje; gerokai taupesnę *Historia Augusta* sugalvojo XVI a. pradžios klasikas Isaac Causabon, nors remiantis IX a. rankraščių ištraukomis, kūrinys galėjo vadintis ir *Vita(e) Caesarum* (Magie 1921, xi; Thomson 2007, 121).

pirmasis rinkinio tekstas; paskutinė HA biografija pasakoja apie imperatorių Marką Aurelijų Kārą bei jo du sūnus-įpėdinius Kariną bei Numerianą. Nepaisant rinkinyje pasitaikančios lakūnos (tarp Marko Klodijo Pupieno ir Balbino biografijos ir Valeriano biografijos), jis aprėpia 168 metų laikotarpį, nuo 117 iki 285 m. po Kr. Nepilnai išlikusią HA sudaro 30 tekstų: didžioji jų dalis skirta atskirų valdovų gyvenimams, tačiau pasitaiko ir tekstų, kurie apžvelgia du ar daugiau kartu arba panašiu metu valdžiusius ar į imperatoriaus vietą pretendavusius asmenis. Šie trisdešimt tekstų, remiantis šaltinyje nurodytomis autorystėmis, buvo parašyti šešių skirtingų asmenų² – Elijaus Spartiano, Julijaus Kapitolino, Vulkacijaus Galikano, Elijaus Lampridijaus, Trebelijaus Poliono ir Flavijaus Vopisko (kolektyviai žinomų kaip *Scriptores Historiae Augustae*). Kai kurių biografijų dedikacijos sufleruoja, kad pirmųjų keturių autorių dalis buvo parengta valdant imperatoriui Dioklecianui (284–305 m. po Kr.), o paskutiniųjų dviejų – imperatoriaus Konstantino I laikais (306–337 m. po Kr.).

Pačios biografijos parašytos sekant istoriko ir biografo Gajaus Svetonijaus Trankvilo (c.70–c.130 m. po Kr.) stiliumi (Syme 1968, 131; 1971, 36; Bird 1971). HA parašyta remiantis tuo struktūriniu modeliu, kurį *Dvylikos cezarių gyvenime* naudoja Svetonijus: imperatoriaus kilmė, gyvenimas iki valdymo, valdymas ir svarbesni įvykiai, asmeniniai valdovo bruožai, mirties aplinkybės, imperatoriaus išvaizda ir reputacija po mirties (Magie 1921, xvi). Tad „Hadriano gyvenimą“ iš *Augustų istorijos* galima laikyti istoriškai vertingu šaltiniu apie šį Nervų-Antoninų dinastijos atstovą dėl dviejų priežasčių: tai yra išsamiausia lotynų kalba parašyta išlikusi Hadriano biografija ir ji parašyta sekant kito žinomo istoriko modeliu, kas byloja apie istoriografinius teksto užmojus.

Darbo objektas

Šio darbo objektas – Hadriano biografijos (lot. *Vita Hadriani*), kuria prasideda imperinių biografijų rinkinys *Augustų istorija* (lot. *Historia Augusta*), tekste konstruojamas imperatoriaus Hadriano įvaizdis.

² Žr. lentelę: Lendering, Jona, „Historia Augusta“, Livius, 2004. <https://www.livius.org/sources/content/historia-augusta/> (žiūrėta 2022 05 10).

Darbo tikslas ir uždaviniai

Šio darbo tikslas yra parodyti, kaip HA tekste konstruojamas imperatoriaus Hadriano įvaizdis. Pirmasis darbo uždavinys yra parengti lietuvišką biografijos vertimą ir jį suprasti padedančius komentarus, kurie darbe pateikiami išnašų forma (žr. **Vertimas**).

Siekiant sistemiškiau pateikti teksto analizę, išskiriamos dvi pagrindinės imperatoriaus įvaizdžio kategorijos – valdovo reputacija ir valdovo savybės. Valdovo reputacija apima jo legitimumą, santykius su senatu ir liaudimi, jo kaip imperatoriaus darbus. Valdovo savybėms priskiriami HA autoriaus bandymai apibūdinti Hadriano asmenybę ir prigimtinius valdovo bruožus bei anekdotiniu pavidalu nusistovėjusias charakterio apraiškas socialiniame gyvenime. Šie teksto skaitymo pjūviai atspindi atitinkamus darbe keliamus uždavinius – išskirti valdovo įvaizdžiui būdingus bruožus ir pateikti iš jų kylančias išvadas. Dėstomosios dalies pabaigoje apibendrinami skirtingi ir tarpusavyje prieštaringi imperatoriaus įvaizdžio aspektai; kartu su tuo parodoma, kokį Hadriano įvaizdį konstruoja HA autorius, pateikiamos kitos su darbu susijusios išvados.

Temos aktualumas

Darbe pateikiamas pirmas lietuviškas „Hadriano gyvenimo“ vertimas iš lotynų kalbos. Tarp darbo autoriui žinomų publikacijų paskutinį ir vienintelį kartą HA tekstą į lietuvių kalbą vertė Rasa Balčikonytė, publikuodama iš lotynų kalbos išverstą imperatoriaus Komodo biografiją šalia prancūzų rašytojos Margarite Yourcenar iš prancūzų kalbos išversto esė apie *Augustų istoriją* (1994). Taip pat 2019–2020 m. „Klasikų klubo“ sezono metu Arnoldas Kazimierėnas perskaitė pranešimą pavadinimu „Pats blogiausias Romos imperatorius“ apie imperatoriaus Elagabalo valdymą ir kaip šaltinį aptarė imperatoriaus biografiją iš HA.

Darbo autoriaus žiniomis, šis darbas yra pirmas toks lietuviškas tyrimas, kuris analizuotų Hadriano biografijos tekstą arba HA apskritai ir kuriame būtų tiriamas imperatoriaus įvaizdžio konstravimas. Darbe taikoma literatūrinė prieiga prie *Augustų istorijos* yra pastarojo meto tyrimuose atsispindinti tendencija (žr. **Tarp klastotės ir novelės**).

Naudoti šaltiniai ir literatūra

Teksto vertimas atliktas remiantis Susan H. Ballou parengtu lotynišku originalu (Loeb Classical Library, 1921). Darbe remtasi moksline literatūra – Anthony R. Birley parengta modernia Hadriano biografija (1997), Ronald Syme monografijomis apie HA (1968, 1971), kitomis knygomis, moksliniais straipsniais, viena disertacija (žr. **Mokslinė literatūra ir šaltiniai**).

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, keturi dėstomosios dalies skyriai, išvados, literatūros sąrašas ir priedas. Pirmajame dėstomosios dalies skyriuje aptariama tiriamo šaltinio specifiška. Tolesniuose dvejuose skyriuose pristatomos ir aptiriamos imperatoriaus savybės, kurias išskiria HA autorius. Ketvirtajame skyriuje pateikiamas apibendrintas autoriaus konstruojamas imperatoriaus įvaizdis bei tematinės jo implikacijos. „Hadriano gyvenimo“ vertimas kartu su jį komentuojančiomis išnašomis pateikiami po dėstomosios dalies, prieš išvadas. Po išvadų pateikiamas darbe naudotų šaltinių ir mokslinės literatūros sąrašas. Darbo priede pateikiamas tekstas originalo kalba.

Šaltinio specifika

Verta pabrėžti, kad tarp stebimų autoriaus bandymų konstruoti imperatoriaus įvaizdį pasitaiko ir įvairiausių faktų apie Hadrianą kompiliavimo. Autorius atsirenka savo naratyvui svarbesnius valdovo gyvenimo įvykius, tačiau gausiai prisodrina tekstą naratyvui nereikšminga informacija (e.g., 11. 7; 16. 2–7; 17. 11; 20. 6; 21. 4; 22. 12; 26. 3). Dėl to kai kurios su Hadrianu susijusios istorinės aplinkybės lieka biografijos paraštėse. Pavyzdžiui, Bar Kochbos sukilimas (132–136 m.), vienas svarbiausių Hadriano epochos karinių įvykių ir garsiausių Judėjos sukilimų prieš Romą, nusinešęs ne tik didelę dalį Judėjos žydų gyvybių, bet ir pareikalavęs didelių nuostolių romėnų pusėje, yra aptariamas tik vienu sakiniu – esą sukilimo priežastis buvo Hadriano draudimas žydams praktikuoti apipjaustymą (*Hadr.* 14. 2). Tuo tarpu Dionas Kasijus gerokai išsamiau aptaria šį sukilimą, aiškindamas, kad žydai sukilo po Hadriano sprendimo suniokotos Jeruzalės teritorijoje įkurti naują romėnų koloniją pavadinimu Elija Kapitolina, o šventoje žydų vietoje iškelti šventyklą Jupiteriui. Dionas Kasijus, skirtingai nei HA autorius, taip pat aptaria sukilėlių kovos taktiką bei apibūdina paties karo eigą (*Hist. Rom.* 69. 12. 1–14. 4). Tuo tarpu apie Hadrianą iš HA žinome, kad jis, pavyzdžiui, rašė eilėraščius (*Hadr.* 16. 3–4; 25.10), medžiodamas susilaužė šonkaulį (*Hadr.* 26. 3), labai mėgo mėsa įdarytus pyragėlius (*Hadr.* 21.4). Tokie atsitiktiniai faktai prideda Hadriano portretui spalvų ir leidžia daryti prielaidą, kad HA autorius sieka ne tik pasakoti istoriją, bet ir sukonstruoti tam tikrą imperatoriaus įvaizdį.

Besivaikant vaiduoklį

Tačiau visa HA yra problematiškas istorinis šaltinis. Bendro, tekstui skirto prologo stoka sudaro kliūtį siekiant geriau suprasti *Augustų istoriją*. Tai būtų geras įkaltis: antikinėje historiografijoje veikalo įvadas ar bent pirmosios eilutės buvo ta vieta, kurioje autorius galėjo apibūdinti save ir savo rašymo tikslą (Bratu 2015, 48–52); turime tik preambules kai kurioms iš biografijų, stilistiškai nevienodas ir tariamai parašytas skirtingų autorių (cf. *Ael. Spart. Ael.* 1.1–2; *Flav. Vopisc. Aurel.* 1. 1–2. 2). Du pagrindiniai klausimai, susiję su HA patikimumu, yra tikroji šaltinio autorystė ir data. Nemažai HA tyrusių mokslininkų atmeta tradicinį datavimą ir pasisako už gerokai vėlesnį laikmetį – HA tikriausiai buvo sukurta vėlyvajame IV a. arba ankstyvajame V a. po Kr., maždaug tarp

395–405 arba 370–410-ųjų metų (Syme 1968, 72–79; Momigliano 1969, 569; Syme 1978, 187; Thomson 2007, 121; O’Gorman 2011, 292; Langenfeld 2017, 3). Pirmasis tokį pastebėjimą dar 1889-aisiais metais išreiškė vokiečių klasikas Hermann Dessau, teigęs, jog HA turėjo būti parengta imperatoriaus Teodosijaus I laikais (Syme 1971, 1).

Kitas svarbus Dessau teiginys buvo tai, kad HA yra ne šešių, o vieno autoriaus darbas (ibid.); ši teorija taip pat gerai prigijo literatūroje (Albrecht 1997, 1389). Jos šalininkų atlikti tyrimai parodo, kad netikrąjį šešetą išduoda biografijas vienijantis rašymo stilius, panašūs neatitikimai, klaidos, autorių įprotis cituoti netikrus dokumentus ir atpasakoti gandus (Syme 1968, 176–179; White 1967; Langenfeld 2017, 2–3). Konkrečiais pavyzdžiais iš HA teksto šią teoriją palaiko Peter Adams, kuris atliko dviejų žodžių – *interficio* ir *occido* – bei konstrukcijų su jais vartosenos analizę (Adams 1972). Surinkus ir palyginus visus pasitaikančius pavyzdžius HA tekste, jie sufleruoja vieno, o ne kelių rašytojų manierą (1972, 193–194). Ian Marriot į literatūrą įnešė vieną pirmųjų bandymų taikyti kompiuterines technologijas tiriant HA (1979). Surinkti duomenys atspindėjo vidutinį šaltinio sakinių ilgį ir žodžių, kuriais pradedami ir užbaigiami sakiniai, gramatinės kategorijas – kompiuteriu atliktas statistinis tyrimas taip pat patvirtina vieno autoriaus teoriją (Marriot 1979, 66–74). Tačiau nereikia skubėti remtis Marriot tyrimo rezultatais: sakinių skyryba, kuri daro įtaką jų ilgiui, yra ne tik autoriaus, bet ir vėliau prie rankraščio dirbusių redaktorių nuopelnas, todėl tokios koreliacijos mažai ką įrodo (Sansone 1990). Vienas iškiliausių vieno autoriaus teorijos šalininkų yra britų klasikas Ronald Syme (1968; 1971). Jo išvelgti bendrumo požymiai tarp HA medžiagos ir biografijų struktūros, kartu ir vienodai aukštas istorinio tikslumo lygis iki Karakalos biografijos, veda prie išvados apie konkretų nežinomą istoriką, vadinamąjį *Ignotus*, kuriuo HA autorius rėmėsi kompiliuodamas pirmąją pusę biografijų (Syme 1968, 27, 177; 1971, 30–52). Čia Syme konceptualiai priartėja prie jau minėtojo XIX a. vokiečių klasiko Enmann. Toliau apibūdinamas tikrasis (vienas) HA autorius: asmuo, kurio rašymo stilius sufleruoja gerą išsilavinimą, tam tikrą susidomėjimą menu, didelį smalsumą egzotiškoms smulkmenoms ir anekdotiniams įvykiams, norą šmaikštauti, pagražinti, išreikšti cinišką poziciją, sąmojų, tyčinį žaidimą su skaitytoju; taip pat neatmetama, kad autorius dirbo kartu su padėjėju (1968, 182–184, 186–191, 203–205). Būta „sukčiaus gramatiko“ (*a rogue grammaticus*, 207).

Italų klasikas Arnaldo Momigliano (1969; 1973) abejoja Syme išvadomis. Pažymima, kad Syme pateikti argumentai silpnoki: riba tarp tyčinio apsimetėlio (klastotojo) ir šmaikštaus apsimetėlio (pasakoriaus) išlieka neaiški; per sunku teigti, esą

HA buvo rašoma kaip principinė atsvara analistinei istoriografijai; galiausiai atmesdamas šešeto autorystę, Syme pats sugalvoja naujus prototipinius autorius ir tik perpus sumažina jų skaičių (Momigliano 1969, 567–568; cf. Momigliano 1954, 43). Jau antrojoje knygoje britų mokslininkui nepavyksta įtikinamai atsakyti į vieną iš esminių klausimų: kodėl vienam IV a. pabaigos biografui prisireikė apsimesti šešiais netikrais, prieš šimtmetį gyvenusiais rašytojais? Momigliano konstatuoja, kad Syme „vaikosi vaiduoklį“ (*he has chosen to pursue a ghost*, 1973, 115).

Pats Momigliano irgi pripažįsta vieno autoriaus teoriją, tačiau jo išsakytos pastabos aiškiai iliustruoja visos diskusijos problematiką. Šešių autorių atmetimas savaime nepaaiškina tikrosios autoriaus motyvacijos. Galima pagalvoti, kad polinkis sieti šaltinį su vienu autoriumi daromas ir paprastumo sumetimais. Prielaida apie vieną autorių (ar bent ne šešis) palengvina tolesnį darbą su šaltiniu. Galimybė kiekvieną teksto požymį ar neatitikimą jame priskirti tam pačiam sumanytojui atveria kelią į sisteminę tekstų visumos analizę; lengviau daryti išvadas, kurios taikytinos visoms trisdešimčiai biografijų. Tačiau tokia prieiga neatsako į visus klausimus ir palieka vietos toliau kelti tikimybės ribą, kas galiausiai priveda prie aklavietės. Kodėl buvo apsimesta šešiais, o ne aštuoniais autoriais? Kodėl apsimentant sugrįžta į trečiąjį amžių, o ne anksčiau, kodėl nepradėta nuo Oktaviano – ar autorius nemato prasmės kartoti Svetonijaus darbo (Meckler 1996, 372), o gal autoriui pritrūko laiko ir valios? O gal ir pačiame tekste esama nuorodų autorystės klausimu (*Hadr.* 16. 1): „Famae celebris Hadrianus tam cupidus fuit ut libros vitae suae scriptos a se libertis suis litteratis dederit, iubens ut eos suis nominibus publicarent.“³ Anot Syme, tikrasis HA autorius sugalvoja pasislėpti po šešiais vardais jau įpusėjęs rašymą; „gramatikui“ kyla mintis surengti išgalvotų biografų simpoziumą (1968, 182–183). Skirtingi vardai gali būti naudojami sukurti fiktyvų istorinio patikimumo įspūdį, jais gali būti bandoma pasislėpti už slapyvardžio arba maskuoti plagijuotą tekstą. Išlieka tikimybė, kad ateityje išsamesni tyrimai, pavyzdžiui, taikantys kompiuterines technologijas ir kokybinį žmogišką žvilgsnį, arba radybos rankraščių pasaulyje pateiks daugiau atsakymų į *Augustų istorijos* autorystės klausimą.

³ Hadrianas taip troško išgarsėti, kad parašė knygų apie savo gyvenimą ir atidavė tuos užrašus savo atleistiniams, liepdamas juos išleisti savo vardais. (Čia ir toliau cituojamas darbo autoriaus vertimas).

Tarp klastotės ir novelės

Patekusi į mokslininkų akiratį, HA pelnė klastotės reputaciją. Tai neturėtų stebinti, nes netikra autorystė, išgalvoti dokumentai bei asmenybės verčia smarkiai abejoti šaltinio istoriniu patikimumu. Tačiau galima įvertinti ir tokios reputacijos keliamą žalą – klastotės požymių ir anachronizmų paieška riboja konceptualų santykį su tekstu. Remiamasi prielaida, kad istoriniai teksto neatitikimai ir jame pasitaikančios klastotės yra prasto istoriko darbas. Tačiau HA yra nebūtinai tik istoriografinis tekstas. Pažvelgus į literatūrinę tradiciją, kurioje buvo sukurta HA, peršasi galimybė, kad *Augustų* autorius, ar autoriai, rašydami istorinį tekstą neseikė Salustijaus Krispo ar Kornelijaus Tacito modeliu. Pirmiausiai galima išvelgti panašumų tarp antikinės istoriografijos ir antikinės retorikos; istorikai, kaip ir retorikai, siekdami didesnio įspūdžio, kartais pagražindavo istorinę tiesą (Grethlein 2011, 155–165). Svetonijus ne tik susieja istoriją su valdovo asmeniu, bet, kaip ir Plutarchas, perdėlioja akcentus – pasakojimo ašimi tampa ne valstybės, o asmenybės istorija; trivalios, istorinės reikšmės neturinčios detalės tampa svarbios, nes istorikas siekia pavaizduoti asmens charakterį ir jį formuojančius įvykius (O’Gorman 2011, 310). Garsieji antikiniai romanai, kaip Heliodoro *Etiopiniai pasakojimai* ir Lukiano *Tikroji istorija*, suteikia precedentą į tariamai tikrą pasakojimą įpinti išgalvotą informaciją ir trinti ribą tarp tiesos ir melo. Pavyzdžiui, imperatoriaus Aureliano biografija *Augustų istorijoje* (Flav. Vop. *Aurel.* 1–15) dėl pseudo-autentiško rašymo stiliaus ir netikrų dokumentų naudojamo priartėja prie helenistinio romano modelio (Pausch 2010, 118–124). Biografija prasideda pasakojimu apie tai, kaip po Hilarijų (!) iškilmių miesto prefektas Junijus Tiberianus pasiūlo pavežėti biografijos autorių savo vežime; pakeliui besikalbant nustebeš, jog lotynų kalba niekas nėra parašęs veikalą apie garsiojo imperatoriaus Aureliano gyvenimą, miesto prefektas pažada prieigą prie Ulpijaus bibliotekos išteklių ir paveda šią užduotį autoriui. Šeši biografai gali būti ne tik autoriaus bandymas suteikti istorišką pavidalą tekstui, bet ir vienas iš kūrybinių sprendimų – biografijų rašytojai tampa helenistinio pasakojimo naratoriais.

Keliama intriguojanti teorija: HA parašyta tyčia klaidinančiu stiliumi (*unreliable narration*, Pausch 2010), maišant istoriją su beletristika (Syme 1968, 94–102, 205), pašiepiant istoriografinę tradiciją (1971, 13–15); to pasekoje kuriamas laisvalaikio skaitymui skirtas tekstas (Momigliano 1954, 43; Pausch 2010, 118–119, 131; Langenfeld 2017, 7, 30–34).

Prieš aprašydamas skirtingus imperatorius, HA autorius galėjo siekti rekonstruoti II a. po Kr. pradžios principato paveikslą ir pirmąją rinkinio biografiją pademonstruoti imperatoriaus kaip figūros spektrą. Galima manyti, kad daugiau nei pusantro šimto imperinės valdžios metų aprėpiantis kūrinys galėjo būti sąmoningai pradėtas nuo tokio valdovo, kuris savo asmens pavyzdžiu atspindėtų geriausių ir blogiausių imperatoriaus valdžios bruožus. Todėl „Hadriano gyvenimą“ savime galima laikyti įvadiniu, konceptualiai esminiu rinkinio tekstu (Meckler 1996, 366–372, 374–375; Grey 2016; 8). Tada verta klausti: jeigu HA autorius nori pavaizduoti imperatorių, kuris yra ir geras, ir blogas, koks tada imperatoriaus įvaizdis pateikiamas skaitytojui? Ar jį galima laikyti prieštaringu? Jei prieštaringumas egzistuoja, kokius Hadriano būdo bruožus pabrėžia HA autorius?

Hadriano reputacija

(Ne)legitimus valdovas

Viena iš „Hadriano gyvenime“ atsikartojančių temų yra imperatoriaus legitimumo klausimas. Hadriano atveju, imperatoriaus legitimacija, t.y. procesas, per kurį tampama realiu pretendentu į imperinę valdžią, aprėpiantis tiek būsimo, tiek esamo valdovo pastangas pagrįsti valdžios perdavimą, suteikia abejotiną atspalvį valdovo įvaizdžiui.

Pasakodamas apie Hadriano gyvenimą iki tampant imperatoriumi (2. 1–4. 10), HA autorius iš esmės pasakoja vieną istoriją – kaip Hadrianas konkuruoja su kitais pretendентаis į imperinį sostą. Pats legitimumo formavimas parodomas kaip sudėtingas procesas, kurio metu potencialus įpėdinis privalo išnaudoti visas asmenines bei politines kompetencijas siekdamas išsikovoti vietą tarp įmanomų pretendentų į sostą. HA autorius rodo, kad nepakanka būti imperatoriaus globotiniu – Hadrianas aktyviai stengiasi įtikti imperatoriui ne tik pareigingai vykdydamas savo politines bei karines pareigas, bet ir būdamas pirmuoju, kuris išreiškia svarbius sveikinimus (2.5–6). Noras patekti į artimąjį pretendentų ratą reikalauja ir stipresnių giminystės ryšių (santuoka su Vibia Sabina, 2. 10), ir imperatoriaus įpročių imitavimo (polinkis į vyną, 3. 3), ir įtakos darymo imperatoriaus artimiesiems (4. 5). Tačiau autorius leidžia suprasti, kad Hadrianas tik vylėsi ir nežinojo, ar tikrai taps įpėdiniu iki pat faktinio paskelbimo imperatoriumi. Pasakojimai apie Hadriano konkurentus ir aktyvūs jų veiksmai siekiant užkirsti kelią Hadriano bei Trajano draugystei (2. 6; 4. 3) padeda susidaryti sudėtingesnį pasipriešinimo artimojoje valdovo aplinkoje vaizdą. Tam tikri ženklai rodo, kad ir pats Trajanas nebuvo pasiryžęs perduoti valdžią Hadrianui – nors ir pritarė santuokai su Sabina, nebuvo itin ja patenkintas; galimai Trajanas įpėdinio vietą laikė senatoriui ir teisininkui Neracijui Priskui (4. 8) arba norėjo pateikti senatui realių pretendentų sąrašą (4. 9), bet lieka neaišku, ar tarp jų galėjo būti Hadriano vardas. Galiausiai pasakojimas apie Plotinos sufalsifikuotą Hadriano įvaikinimą (4. 10) palieka didelę abejonę, ar Hadrianui apskritai buvo lemta tapti imperatoriumi. Tai svarbi pirmoji jo kaip legitimaus imperatoriaus įvaizdžio dalis.

Vėliau prie legitimumo temos grįžtama pasakojant apie Hadriano bandymus paskirti savo įpėdinį. Išsirinkęs aiškiai tam netinkamą pretendentą, konsulą Liucijų Ceionijų Kòmodą, Hadrianas eikvoja visas įmanomas politines ir viešųjų ryšių pastangas, kad dirbtinai sukeltų būsimo imperatoriaus asmens prestižą (23. 12–13). Kartu sekantis

paties Hadriano pripažinimas, esą jis padarė klaidą rinkdamasis Komodą (23. 14), iliustruoja antrą Hadriano kaip legitimaus imperatoriaus įvaizdžio dalį. Komodas buvo įvaikintas ir laikomas legitimiu įpėdiniu nepaisant savo prastos sveikatos, tad būtų tapęs imperatoriumi, jei ne jo ankstyva mirtis. Galima teigti, kad legitimacijos procesas privalo užtikrinti tam tikrą kompetencijos tąsą; šiuo atveju HA autorius vaizduoja Hadrianą kaip tam neįgalų imperatorių. Nepaisant visų jo pastangų, Hadriano įvaikinimas (ir iš to sekanti valdžia) galimai įgyti neteisėtai, o pats būdamas imperatoriumi jis apsirinka ir sudeda viltis (bei resursus) į nevykusį įpėdinį. Esama tam tikros paralelės: ligonio balsu išsūnytas Hadrianas pats išsūnyja ligotą įpėdinį (cf. 4. 10; 23. 15). Tampa aišku, kad „serga“ Hadriano legitimumas – kuriamas įspūdis, kad Hadrianas pats neatitinka ir negali realizuoti imperatoriaus legitimacijai taikomų reikalavimų. Išmintingą Hadriano sprendimą išsūnyti Antoniną Pijų ir įpareigoti jį savo ruožtu išsūnyti Marką Aurelijų ir Liucijų Verą (24. 1–2) galima suprasti kaip legitimumo stokos kompensaciją, taip užtikrinant ilgesnę legitimumo tąsą ir tarsi vengiant kartoti tas pačias klaidas.

Autorius taip pat pateikia skirtingas pranašystes, bylojančias apie Hadriano ateitį valdžioje: jų dėka skaitytojas mato, kaip pamažu kyla Hadriano pasitikėjimas savimi kaip būsimo įpėdiniu (3. 7; 4. 3–4). Tačiau kaip sėkmingą ateitį liudijantis ženklas, pranašystė skelbia ir apie artėjantį gyvenimo galą. Čia HA autorius galimai siekia dramatiško efekto, kuris matomas palyginus pranašiškus nutikimus prieš tampant imperatoriumi ir jau paskyrus kitą įpėdinį. Antai pamesta penula simboliškai praneša apie Hadriano būsimą iškilimą virš įprastų politinių pareigų (3. 5); panašiai ir aukojimo metu nuo galvos nuslinkusi imperatoriaus toga ar nuo piršto nukritęs žiedas su imperatoriaus atvaizdu byloja apie jo pasitraukimą iš imperinės valdžios, t.y. mirtį (26. 6–7). Valdžios atributo – drabužio arba aksesuaro – atsikratymas nuo nešiotjo kūno vienodai simbolizuoja perėjimą iš vieno būvio į kitą. Kartu tai leidžia įsivaizduoti, kokią reikšmę prietaringo imperatoriaus sąmonei galėjo turėti paprasti kasdieniai nutikimai.

Senato priešas

Santykiai tarp imperatoriaus Hadriano ir Romos senato – taip pat pasikartojanti tema „Hadriano gyvenime“. Senato ir imperatoriaus santykių vaizdavimas leidžia ne tik susidaryti išsamesnį imperatoriaus politinės sėkmės vaizdą, bet ir suprasti, ar imperatoriaus asmuo laikomas priimtiniu aukštuomenės tarpe, nes senatas yra kartu ir viena svarbiausių Romos politinių institucijų, ir vienas tikrųjų romėnų aristokratijos simbolių. Pavyzdžiui,

nors Trajano laikais senatas jau buvo praradęs savo politinę galią, Hadriano pirmtakas vis tiek stengėsi puoselėti gerus santykius su senatoriais, ką galima vertinti ne kaip pataikavimą pasenusiai politinei institucijai, o kaip siekį stabilizuoti šalies politinę sistemą (Everitt 2010, 93). Galima manyti, kad Hadriano tikslai buvo tokie patys. Vis dėlto HA autorius pasakoja, kad santykiai tarp Hadriano ir Romos senato buvo nevykę.

Galbūt ne veltui tekste pirmoji Hadriano akistata su senatoriais yra anekdotinė: syki būdamas kvestoriumi jis kaimiška tarpe perskaito senatoriaus kalbą ir už tai susilaukia atitinkamos reakcijos; vėliau Hadrianas deda visas pastangas, kad tokia situacija nepasikartotų (3. 1). Papildoma įtampa įžvelgiama Hadriano laiške senatui: suvokdamas, kad buvo paskelbtas imperatoriumi be senato pritarimo, valdovas atsiprašinėja ir teisinasi (6. 2). Kertiniu įvykiu tampa nepavykęs pasikėsinimas į Hadriano gyvybę, po kurio keturi konsulinio rango politikai senato įsakymu nuteisiami mirčiai (7. 1–2). Šis įvykis turėjo stiprias pasekmes Hadriano reputacijai ir paaštrino senato priešišumą imperatoriaus atžvilgiu. Galimai prie to prisidėjo ir Hadriano atsisakymas prisiimti už tai atsakomybę, pirmiausia teigiant, kad mirties bausmės buvo įvykdytos be jo leidimo (7. 2), o vėliau permetant kaltę įtakingam pretorionų prefektui Acilijui Atianui (9. 3). Čia bendrai pastebėtinas blogas Hadriano įprotis kratytis atsakomybės dėl savo nepopuliarių sprendimų (9. 2), tikriausiai dėl politinės valios stokos arba baiminimosi pakenkti savo reputacijai.

Toliau HA autorius mini Hadriano pastangas atstatyti santykius tarp jo ir senato. Visų pirma, Hadrianas prisiekia niekada nenusteisti myriop nei vieno senatoriaus be paties senato sutikimo (7. 4); čia kyla prieštara, mat HA autoriaus teigimu, vėliau gyvenime Hadrianas buvo linkęs šią priesaiką laužyti (24.3). Toliau, remiantis HA, įvairiais savo potvarkiais bei veiksmais Hadrianas kėlė senato institucijos prestižą ir pačių senatorių gyvenimo kokybę (7. 9; 8. 1; 8. 7; 8. 10; 18. 1; 22. 11). Tačiau HA autorius parodo, kad šios Hadriano pastangos buvo bergždžios; senatas norėjo apskritai ištrinti Hadriano politinį pėdsaką, paskelbdamas jo priimtus potvarkius negaliojančiais (27. 2). Nevykę Hadriano santykiai su senatu tampa akivaizdūs palyginus pasakojimus apie mirusio imperatoriaus sudievinimo procedūrą, kurią senate inicijuoja naujasis įpėdinis. Kai Hadrianas laiške senatui prašo skirti dieviškuosius palaiminimus Trajano garbei, senatas savanoriškai skiria jų daugiau nei prašyta; kai Antoninas Pijus iškelia tą patį klausimą dėl Hadriano, senatas vos sutinka tai padaryti (cf. 6. 1; 27. 2). HA autoriui svarbu parodyti, jog net jei Hadrianas bandė kultivuoti teigiamus santykius su romėnų senatoriais, Hadrianą senatas geriausiu atveju tik toleravo. Taip formuojamas Hadriano kaip senato priešo įvaizdis.

Geras valstybininkas

Vis dėlto Hadriano politinė reputacija nebuvo tik neigiama. Gausiai kompiliuodamas įvairius Hadriano kaip imperatoriaus nuopelnus diplomatijos, valstybės administravimo, teisės ir kitose sferose, HA autorius siekia pabrėžti, kad jo valdymas atnešė nemažai naudingų dalykų imperijai ir jos žmonėms.

HA tekste pažymima, kad Hadrianui atėjus į valdžią, Trajano užkariauotose teritorijose prasideda sukilimai – į dalį šių vietų Hadrianas siunčia kariuomenę, tačiau dalies naujų teritorijų atsisako (5. 2–3). Taip pat teigiama, kad Hadrianas atneša daug reformų į romėnų kariuomenę, siekdamas karius paversti drausmingesniais, išsvermingesniais ir geriau pasiruošusiais karui (10. 2–11. 1); tačiau HA autorius pabrėžia ir tai, kad prie Hadriano romėnai beveik nekariavo (21. 8). HA mini Hadriano gebėjimą pelnyti svetimšalių karalių palankumą dovanomis ir gerinti santykius be kariuomenės įsikišimo (roksolanai, 6. 8; partai, 12. 8, 13. 8, 21. 10; armėnai, 21. 11; albanai, hiberiečiai 21. 13; baktrai, 21. 14). Galima suprasti, kad konstruojamas protingo, racionalaus imperatoriaus įvaizdis: Hadrianas, norėdamas taikos, ruošiasi karui, bet ir nepuola kariauti pasitaikius pirmai progai. Savo racionalumą šiuo klausimu Hadrianas realizuoja ne tik neiekvodamas išteklių toms teritorijoms, kurių išlaikymas valstybei per daug kainuotų, bet ir didelę dalį nesutarimų su įvairiais karaliais bei duoklininkais sprenddamas diplomatiniais keliais. Panašu, kad toks racionalus ir konstruktyvus sprendimą orientuotas Hadriano būdas perkeliamas ir į kitas valdymo sritis: tvirtindamas potvarkius, Hadrianas kuria pažangią ir nešališką įstatymų sistemą (13. 10; 18. 6–8; 18. 11); rodo susidomėjimą teisiniu procesu ir teisės ekspertų nuomone (8. 5–6; 8. 8–9; 18. 1; 21. 1; 22. 11, 13); stengiasi rūpintis vieša tvarka (7. 5; 18. 2; 18. 10; 21. 5; 22. 2–3; 22. 6–7), prižiūri valstybės finansus (11. 1; 20. 11; 22. 5), inicijuoja daug statybos projektų (11. 2; 12. 2–3; 14. 4; 19. 2, 9–13; 26. 5). Liaudies atžvilgiu Hadrianas demonstruoja išskirtinį dosnumą ir tenkina gyventojų pramoginius poreikius, lengvina jų mokestinę naštą (6. 5; 7. 6–7; 7. 12; 19. 2–8; 21. 7).

HA autorius pabrėžia ir tai, kad Hadrianas visada mėgo žmogišką bendravimą su savo pavaldiniais ir kaip imperatorius niekada nesistengė dirbtinai išaukštinti savęs tarp kitų (9. 7–8; 20. 1), elgėsi kukliai (6. 3–4; 10. 4–5).

Sudėjus aukščiau minėtas Hadriano savybes ir apibendrinus imperatoriaus reputaciją galima kurti prielaidą, kad HA autorius nori pabrėžti skirtį tarp to, koks valdovas formaliai laikytinas geru, ir to kaip, valdovas gali įrodyti savo vertę darbais. Legitimumo klausimas ir nesėkmingi bandymai palenkti senatą į savo pusę nublanksta prieš atsidavusiai

ir sumaniai vykdomas imperatoriaus pareigas. Paties Hadriano elgesyje galima įžvelgti sąmoningą ketinimą pozicionuoti save kaip teisingą ir ištikimą tautai imperatorių (8. 3): „et in contione et in senatu saepe dixit ita se rem publicam gesturum ut scirent populi rem esse, non propriam.“⁴ Tačiau tai, ką HA autorius sako apie asmenines imperatoriaus savybes ir jo būdą, pateikia gerokai labiau niuansuotą požiūrį į Hadrianą. Kai kurios iš šių savybių tiesiogiai prieštarauja tokiam kilniam valdovo portretui, o paimtos kartu konstruoja gana dvilypį Hadriano įvaizdį.

⁴ Tiek sueigose, tiek ir senate dažnai sakydavo: valstybei vadovaus taip, kad būtų aišku, jog valstybė priklauso tautai, o ne jam.

Hadriano savybės

Protas ir puikybė

Imperatoriaus pomėgių ir intelektinių gabumų aprašymas padeda sudaryti išsamų valdovo asmenybės portretą bei suteikia intymesnę supratimą apie jo vidinį pasaulį. HA autorius naudojasi šia proga tam, kad sukurtų Hadriano kaip faktiško genijaus įvaizdį. Kadangi tai daroma remiantis daugiausiai gandas ir pagražintais teiginiais, Hadriano protinius pajėgumus galima laikyti kiek perspaustais, galbūt ir tyčia. Vis dėlto šie pasakojimai gana įtikinamai kalba apie tai, kad asmeniniai pomėgiai ir aistros Hadriano gyvenime turėjo svarbų vaidmenį, o pats imperatorius negailėjo laiko ir pastangų siekdamas kiekvienoje srityje tapti geriausiu.

Tarp protinių Hadriano gebėjimų HA autorius išskiria visapusišką jo išsilavinimą (14. 8–10) ir neįtikėtiną imperatoriaus atmintį (20. 7, 9–11). Tačiau šalia pasakojimų apie Hadriano gabų protą, HA autorius kartu iliustruoja ir imperatoriaus puikybės jausmą. Antai sykių nuvykęs į Aleksandrijos biblioteką, Hadrianas išstoja prieš joje dirbančius mokytojus ir pateikia jiems eilę klausimų, į kuriuos pats ir atsako (20. 2). Galima pamanyti, kad Aleksandrijos mokslininkai džiaugėsi proga išklaudyti imperatoriaus seminaro. Vis dėlto čia įžvelgiamas ironiškas HA autoriaus žvilgsnis. Sarkastiškai prabyla ir poetas Favorinas – filologiniais klausimais imperatorius visada teisus, nes tai jis vadovauja trisdešimčiai legionų (15. 12–13). Nepaisant jo dosnumo ir skatinamos polemikos, su menų ir mokslo atstovais imperatorius buvo išskirtinai pasipūtęs – negailėdavo patyčių ir mėgo žeminti juos kaip esą mažiau išprusius už jį (15. 10). HA autorius tematiškai sieja Hadriano intelektą su netramdomu noru puikuotis juo prieš kitus; tuo tarpu Hadriano rūmų aplinkoje susirinkę menininkai vaizduojami kaip atliekantys pataikautojų vaidmenį. Suprantama, kad dėl susiklosčiusios galios dinamikos net iškiliausi ekspertai negali leisti sau išreikšti kritikos imperatoriui, tačiau HA pabrėžia, kad čia žaidžia ir didelė Hadriano puikybė: jam neužtenka būti tik Romos imperatoriumi – jis turi joje būti ir pačiu protingiausiu. Tai galima suprasti ir kaip tiesioginę prieštarą tariamai nuolankiam imperatoriaus įvaizdžiui: jeigu Hadrianas pats nesureikšmina galimybės būti vadinamam Tėvynės tėvu ir kartu su kareiviais stovykloje valgo jų maistą, tai dar nereiškia, kad jis kuklus. Tačiau HA autorius nori suteikti dar intymesnę žvilgsnį į Hadriano vidinį pasaulį ir parodyti, kad imperatorius buvo ne tik išdidus, bet ir iš prigimties žiaurus žmogus.

Žiauri prigimtis

Galima teigti, kad Hadriano pirmtakus aprašiusių istorikų dėka literatūrinėje tradicijoje buvo jau susiformavęs tam tikras žiauraus, tironiškai besielgiančio imperatoriaus įvaizdis (Dunkle 1967, 1971). Jo šerdį sudaro kelios paskiros savybės, tokios kaip *vis* (prievara), *crudelitas* arba *saevitia* (beširdiškumas, „laukinis“ žiaurumas), *superbia* (puikybė), *libido* (netramdomas seksualinis apetitas, seksualinių normų peržengimas) ir *avaritia* (gobšumas), kurių visuma atitinka imperatoriaus kaip despoto įvaizdį. Tokio įvaizdžio ištakos slypi graikų tragedijoje ir romėnų retorikoje (1967, 151–156; 1971, 12–15), o apraiškos aptinkamos pasakojimuose apie politikus ir imperatorius vėlyvosios respublikos ir ankstyvojo principato istoriografijoje – pavyzdžiui, Salustijaus, Livijaus ir Tacito veikaluose (1971, 15–20). HA autorius taip pat negaili vietos žiauriems Hadriano poelgiams, konstruodamas jo įvaizdį kaip pasižymintį šiais tirono bruožais.

HA pabrėžia, kad asmeniniame bendravime Hadrianas galėjo būti gana nemalonių žmogumi (16. 9). Imperatoriaus draugai buvo priversti taikstyti su jo įpročiu kapstyti po jų asmeninius gyvenimus (11. 4–6) ir toleruoti jo pomėgį veltis į santykius su brandžiais vyrais bei ištekėjusiomis moterimis (11.7); čia pat pažymima, kad šiuo klausimui imperatorius skaudindavo ir savo draugus, kas implikuoja imperatoriaus *libido*.

Valdovo puikybė pabrėžiama anksčiau minėtais atvejais, kur ji derinama su Hadriano išsilavinimu. Čia Hadriano *superbia* kyla iš prieštaros tarp kuklaus ir išdidaus imperatoriaus elgesio, kuris kinta priklausomai nuo socialinio konteksto. Remiantis tuo galima teigti, kad kaip imperatorius Hadrianas mėgino slėpti savo puikybę. Tačiau anot Marijaus Maksimo, kurį cituoja HA autorius, Hadrianas slėpė šį tą daugiau (20. 3): „Marius Maximus dicit eum natura crudelem fuisse et idcirco multa pie fecisse quod timeret, ne sibi idem quod Domitiano accidit eveniret.“⁵ HA autorius mini ir daugiau konkrečių imperatoriaus *crudelitas* apraiškų: Hadrianas nekentė visų savo draugų (15. 2), daugelį persekiojo, vertė nusižudyti ar kitaip su jais susidorojo (15. 3–9), galimai nunuodijo savo žmoną (23. 9). Tai, kad Hadrianas įtarė valdžios perversmu savo pagyvenusį, bene trisdešimčia metų vyresnį svainį Liucijų Julijų Ursą Servianą ir už tai artėjant savo mirčiai privertė jį pirmiau nusižudyti, HA autorius mini net tris kartus (15. 8; 23. 2; 23. 8).

⁵ Pasak Marijaus Maksimo, iš prigimties Hadrianas buvo žiaurus žmogus, o daugelis jo malonių poelgių buvo daromi iš baimės, kad tik neprieitų to paties galo, kurio sulaukė Domicianas.

Tiesa, HA autorius leidžia suprasti, kad Hadrianas taip pat mokėjo rodyti gailestį: pavyzdžiui, atsisakė minties susidoroti su savo politiniais priešininkais (5. 5), tapęs imperatoriumi nepersekiavo savo priešų iš praeities (17. 1), mylėjo gyvūnus (20. 12). HA autorius sufleruoja, kad lūžiu tapo Hadrianą jo viloje ištikęs priepuolis, po kurio imperatorius nebeįstengė valdyti savo pykčio protrūkių (23. 7). Hadrianas veikiausiai sirgo išėmine širdies liga (Birley 1997, 302), kurios keliama simptomai (skausmas krūtinėje, padidėjęs kraujospūdis, organizme besikaupiantys skysčiai) galėjo paaštrinti imperatoriaus temperamentą ir suteikti pagrindo nerimauti, kad kas nors pasinaudos jo silpna būkle. Šiuo laiku, sunkėjant Hadriano sveikatai, jau įvaikintas Antoninas Pijus vaizduojamas kaip sveiko proto balsas, saugantis aplinkinius nuo Hadriano stichiško žiaurumo (24. 3, 10; 25. 8). Kalbėdamas apie prieštarą tarp kuklaus Hadriano būdo valstybiniame gyvenime ir jo puikybės asmeniniame gyvenime, HA autorius tik sukuria prielaidą manyti, kad Hadrianas slėpė savo tikrąją asmenybę nuo aplinkinių; aprašydamas jo žiaurią prigimtį, biografas tai sako tiesiogiai. Vis dėlto ir čia esama prieštaros. Pavyzdžiui, kai į Hadrianą pasikėsina pamišęs vergas, o imperatorius jį tik nuginkluoja ir perduoda gydytojų globai, ir, kitu atveju, kai Hadrianas įsako nukirsdinti tą žmogų, kuris pranešdamas apie imperatoriaus bandymą nusižudyti išgelbėja jo gyvybę (cf. 12. 5; 24. 10), Hadrianas tampa išskirtinai gailestingu ir neracionaliai piktu imperatorius.

Tokiu būdu konstruojamas dvilypis imperatoriaus įvaizdis. Viena vertus, Hadrianas bent iš dalies atitinka istoriografijoje nusistovėjusį tirono portretą. Kita vertus, HA autorius klaidina skaitytoją nepaaiškindamas, ar Hadrianas toks buvo visada, ar visgi buvo pastūmėtas prastėjančios sveikatos bei perversmo baimės. Galbūt HA autorius siekia pabrėžti, kad gavęs neribotą valdžią, ilgainiui žiaurios prigimties žmogus vis tiek parodys savo tikrąjį veidą, o garbingas valstybininkas gali būti ir žiauriu viešpačiu.

Nuolat ir visuose dalykuose nepastovus

Nors ir galima pagrįsti mintį, kad HA tekste Hadrianas atskleidžiamas kaip geras ir blogas imperatorius, to nepakanka prielaidai, kad konstruojamas nuoseklus imperatoriaus įvaizdis. Anot Anthony Birley (1997, xiv), Hadrianą reikia laikyti žmogumi, vienu metu atlikusiu kelis skirtingus vaidmenis, o bandymai suprasti jo asmenybę galimi tik remiantis imperatoriaus veiksmais. Tad kaip galima suprasti tuos veiksmus, kuriuos mini HA autorius? Tarpusavyje prieštarīgi, nenuoseklūs bandymai apibūdinti Hadriano charakterį atspindi tai, kas laikytina svarbiausia Hadriano savybe (14. 11): „idem severus comis,

gravis lascivus, cunctator festinans, tenax liberalis, simulator simplex, saevus clemens, et semper in omnibus varius.“⁶ Permainingumas kaip būdo bruožas leidžia patikėti, kad Hadriano charakterio dinamika nėra tik biografo kompiliavimo rezultatas, o atspindi ir nuosekliai konstruojamą imperatoriaus įvaizdį.

Permainingumas kaip vienintelis tikras Hadriano būdo bruožas padeda kurti prielaidą, kad rašydamas „Hadriano gyvenimą“ autorius formuluoja bendrą *Augustų istorijos* temą: imperatorius kaip spektras. Tokią temą gali sufleruoti ir Hadrianą supusi aplinka: jeigu suvoktume imperatoriaus rūmų aplinką kaip galios lauką, kuriame įgyjama ir prarandama politinė įtaka ir prestižas, ir kaip teatro sceną, kurioje dalyviai apsimetinėja vieni prieš kitus (Wallace-Hadrill 2011, 97–98), Hadriano nepastovumą aiškintume kaip jo politinio klimato realiją. Imperatorius veikia sudėtingoje aplinkoje: norėdamas išlikti, jis keičia savo kaukes ir atlieka tuos vaidmenis, kurių reikalauja susiklosčiusi situacija. Valdžioje ilgai neišliks nei vien žiaurus, nei vien gailestingas imperatorius, vadinasi, reikia rinktis kuo ir kada būti; tai – neatsiejama principato institucijos dalis. Andrew Wallace-Hadrill (2011, 96–97) kelia šį teiginį remdamasis Svetonijaus imperatorių biografijomis, kuriose pateikiami išsamūs jų rūmų aplinkos aprašymai ir iliustruojama už uždarų durų vykstanti kova dėl valdžios. Ryšys tarp Svetonijaus ir HA autoriaus yra aiškus, tačiau neįrodo, kad abu autoriai panašiai vaizduoja imperatoriaus rūmų aplinką. Tačiau galima spėti, kad HA autorius, sekdamas Svetonijaus stiliumi ir kompiliuodamas medžiagą iš skirtingų šaltinių, perima tik įprotį skirti daugiau dėmesio intrigoms imperatoriaus socialiniame rate. Dėl to, kurdamas savo pasakojimą ir pats nuo jo priklausydamas, autorius konstruoja ir atitinkamai permainingą bei apgaulingą imperatoriaus įvaizdį.

Taip pat galima teigti, kad Hadrianas pasirinktas kaip asmenybė, įkūnyjanti imperinės valdžios pobūdį. Tokią galią turintis žmogus stichiškai veikia procesus valstybėje, vienu metu galėdamas valdyti gerai ir blogai, elgtis žiauriai ir gailestingai, būti vienodai įsitraukusiu ir nutolusiu nuo valstybės reikalų. Ambivalentiškai vertinama Hadriano pretenzija į legitimumą ir kiek paslaptingas iškilimas valdžion byloja apie tai, kad politinis elitas negali visada užtikrinti aiškaus ir pagrįsto valdžios perdavimo. Tai reiškia, kad imperatoriaus institucija sąlygoja tam tikrą riziką valstybei ir jos žmonėms. Kartu Hadriano permainingumas padeda suderinti tarpusavyje priešingus jo būdo bruožus bei suteikia bendrą giją imperatoriaus įvaizdžio konstravimui.

⁶ Vienok atšiaurus ir malonus, rimtas ir linksmas, delsiantis ir skubantis, šykštus ir dosnus, veidmainiškas ir nuoširdus, žiaurus ir gailestingas, Hadrianas nuolat ir visuose dalykuose buvo nepastovus.

Hadriano įvaizdis

Apibendrintas Hadriano įvaizdis padeda sudėlioti biografijos autoriaus minimus bruožus į visumą ir atkurti *Augustų istorijoje* pateikiamą imperatoriaus portretą. Hadrianas vaizduojamas kaip dinamiškas, gabus imperatorius ir nenuspėjama asmenybė. Vykdydamas imperatoriaus pareigas jis elgėsi racionaliai ir garbingai, tačiau turėjo ir despotiško charakterio bruožų. Polinkį įsitraukti į valstybės reikalus derino su aistra menui ir asmeniniams pomėgiams. Nepaisant jo gero valdymo, įvykiai, nutikę Hadriano pirmaisiais ir paskutiniaisiais metais valdžioje, gadina jo gerą reputaciją. Hadriano pagrindinė savybė yra jo permainingas charakteris. Tam tikrais aspektais jį galima laikyti geru imperatoriumi, tam tikrais – blogu. Tai mums sako HA. Tačiau galima teigti ir tai, kad HA autorius veda skaitytoją prie platesnių tematinių išvadų, susijusių su Hadriano asmeniu ir principato santvarkos specifika.

Aktorius scenoje

Sakoma, kad Hadrianas mėgo rodyti įvairių žanrų spektaklius (19. 6; 26. 4). Ar žiūrėdamas tuos pasirodymus imperatorius išvelgė panašumų tarp teatro scenos ir savo rūmų aplinkos? Scenos aktoriai iš esmės apsimetinėja, keičia kaukes, kaip ir imperatorių supantys senatoriai, magistratai, įvairūs pretendentai ir numylėtiniai. Tačiau pastarųjų ambicijos yra ne meninės ar komercinės, o politinės. Politiškai ambicingi žmonės paprastai siekia imperatoriaus malonės visais įmanomais būdais, įskaitant ir meilikavimą – o Hadrianas žino tai iš asmeninės patirties. Tad galbūt imperatorius nekentė savo draugų suvokęs, kad jie visi apsimetinėja, tikėdamiesi spontaniško įvaikinimo, ar bent dar vienos prefektūros? Jis galėjo taip manyti. Vis dėlto skaitydami HA mes galime pagalvoti, kad ir pats imperatorius užėmė ne žiūrovo, o dar vieno aktoriaus vaidmenį (Wallace-Hadrill 2011, 100–101). Internalizuotas poreikis atlikti vaidmenį išvelgiamas Hadriano asmeniniame gyvenime: jo šalti santykiai su žmona Sabina (11. 3) ir karšti jausmai Antinujui, paslaptinam vaikinui iš Bitinijos, kalba ne tik apie imperatoriaus dvilypį gyvenimą, bet ir sufleruoja, kaip Hadrianas siekė įgyvendinti savo helenistines fantazijas (Birley 1997, 2, 216). Bet Hadrianas vaidino ne tik savo malonumui: nuo geros vaidybos galėjo priklausyti ir tolesnė ateitis valdžioje.

Buvo laikas, kai Hadrianas dirbo senate ir tvarkė oficialius dokumentus, bet Dakijos karo dėka atsidūrė tarp artimų imperatoriaus Trajano palydovų. Ir ne veltui tada apsimitinėjo, kad jį ir imperatorių sieja ta pati meilė vynu – įtikti reikėjo visais būdais. O kai HA autorius mini nuolatinį Hadriano kalbėjimą senate ir draugų rate, esą valstybė bus valdoma taip, lyg ji priklausotų tautai, mes galime įtarti, kad čia Hadrianas rūpinasi savo viešaisiais ryšiais. Imperatoriaus karinis amplua (10. 2–5) reikalingas tam, kad santykiai su kariuomene išliktų geri – rizikuodamas prarasti karių pasitikėjimą, imperatorius rizikuoja prarasti ir valdžią. Ne veltui Hadrianą kariuomenė labai mėgo (21. 9). Kodėl pasigailėta į imperatoriaus gyvybę pasikėsinusio vergo? Beprasmiška pasmerkti mirčiai sergantį žmogų, kurio poelgis neturėjo jokių politinių implikacijų; tuo tarpu, pademonstravęs šaltą protą ir nuosaikumą, imperatorius pagerino savo viešą įvaizdį (Everitt 2010, 231). Tada kodėl liepta nukirsdinti žmogų, kuris laiku pakėlė triukšmą, kai Hadrianas bandė nusižudyti? Nejaugi tai buvo vienas paskutinių ir beviltiškų bandymų ligotam ir pasitikėjimą savimi prarandančiam imperatoriui suvaidinti tvirtą valdovą ir parodyti, kad jo žodis dar šį bei tą reiškia? Ar todėl, užuot padėjęs nusižudyti Hadrianui ir suprasdamas savo keblią padėtį, imperatoriaus daktaras nusižudo pats? (24. 13). Remdamasis pasakojimais apie legitimacijos procesą ir permainingą Hadriano elgesį, autorius parodo, kad kiekvienas veiksmas imperatoriaus aplinkoje gali reikšti įgyjamą arba prarandamą politinį prestižą.

Sėkmingo vidurio imperatorius

Pastarojo meto mokslinėje literatūroje susiformavusi pozicija traktuoti HA kaip iš dalies grožinį tekstą pateisina ankstesnių istorikų skeptišką požiūrį į tai, kad biografijose trinama riba tarp patikimos ir nepatikimos informacijos. Galima patikėti, kad HA autorius siekia papasakoti daugiau nei leidžia faktai (Grey 2016, 7). Šiam siekiui priskirtinas ir Hadriano įvaizdžio konstravimas. Aptarus daugiau neigiamus šio įvaizdžio aspektus, verta sugrįžti prie teigiamo imperatoriaus vertinimo. Ar už Hadriano kaip gero valstybininko įvaizdžio slypi šis tas daugiau, nei tik atsvara jo sunkiam būdui?

Vėlyvosios antikos romėnų poetas Decimas Magnas Ausonijus (c.310–c.395), gyvenęs ir kūręs tuo metu, kai galėjo būti rašoma *Augustų istorija*, taip pat mėgino sekti Svetonijaus modeliu ir išbandyti savo jėgas istoriniame žanre. Ausonijus parašė hegzametru ir eleginiu distichu eiliuotą ciklą apie Romos imperatorius (lot. *Caesares*);

nepilnai išlikęs tekstas aprėpia imperatorius nuo Oktaviano Augusto iki Elagabalo. Čia pasirodo ir keturios eilutės apie Hadrianą:

Aus. *Caes.* 109–112⁷: Aelius hinc subit mediis praesignis in actis:
principia et finem fama notat gravior,
orbis et hic: cui iunctus erit documenta daturus,
adsciti quantum praemineant genitis.

Aprašomojoje Ausonijaus poezijoje Hadrianas atsispindi kaip „sėkmingo vidurio“ imperatorius. Tuo norima pabrėžti skirtumą tarp sukrečiančių žmogžudysčių, įvykusių jo valdymo pradžioje (Nigrinas, Palma, Celsas, Lusijus) bei pabaigoje (Servianas, Fuskas), ir valdymo eigoje įgytų nuopelnų. Tokiu būdu prieštaringas imperatoriaus vertinimas įgija struktūrinę ar chronologinę išraišką: blogas valdovas, geras valdovas, blogas valdovas. HA autoriui šis konceptas galimai taip pat nebuvo svetimas. HA autorius iliustruoja gerą imperatoriaus pusę gana išsamiai bet ir fragmentiškai aprašydamas Hadriano keliones per skirtingas Romos provincijas ir jose nuveiktus darbus (5. 9; 6. 6–8; 9. 6; 10. 1–11. 2; 12. 1–14. 4). Hadrianas praleido apie pusę savo viso laiko valdžioje keliaudamas po provincijas. Apie 121 m. po Kr., praėjus keliems metams po paskelbimo imperatoriumi, jis išsiruošė iš Romos į Galiją, o grįžo laikotarpyje tarp 132 ir 134 m. (Birley 1997, 113, 279). Šiuo laikotarpiu jį galima charakterizuoti kaip praktiškai įgyvendinantį gero imperatoriaus potencialą (Gray 2011, 4, 15).

HA autorius sufleruoja, kad Hadriano valdymo „vidurys“, praleistas už Romos miesto ribų, yra geroji jo valdymo pusė; tuo tarpu Hadrianas Romoje atskleidžiamas tamsesnėmis spalvomis. Tokia perskyra kalba apie imperinės valdžios dichotomiją. Vadovavimas imperijai iš Romos miesto ribų ir iš provincijų patalpina imperatorių į skirtingas aplinkas bei priverčia jį spręsti skirtingas užduotis; čia pat ir pasireiškia stipriosios ir silpnosios imperatoriaus pusės. Galbūt nutolęs nuo intrigų ir galios žaidimų rūmų aplinkoje ir atsidūręs tolimosiose imperijos teritorijose, kuriose sprendė vietinius reikalus, keliaujantis Hadrianas galėjo susitelkti į valstybininko vaidmenį ir visam laikui įtvirtinti savo kaip sunkiai atėjusio ir išėjusio, bet sėkmingai valdžiusio imperatoriaus įvaizdį.

⁷ Čia stoja Elijus, šlovę jam pelnę darbai viduriniai: / valdymo pradžią ir pabaigą gaubia apkalbos blogos, / vaiko neturi ir jis: įvaikinęs sūnų parodys kiek / rašalas gali dar kraują pranokti. (Vertimas darbo autoriaus).

Vertimas

Elijus Spartianas

Hadriano gyvenimas

1 1 Senoji imperatoriaus Hadriano giminė kilusi iš Piceno krašto, bet paties šeima buvo iš Ispanijos; Hadrianas knygoje apie savo gyvenimą⁸ mini ir tai, kad jo iš Hadrijos kilę protėviai įsikūrė Italikoje Scipijonų laikais⁹. 2 Hadriano tėvas Elijus Hadrianas, vadinamas Aferu, buvo imperatoriaus Trajano pusbrolis¹⁰; Hadriano motina Domicija Paulina gimė Kadise. Turėjo sesę Pauliną, ištekėjusią už Serviano¹¹. Hadriano žmona – Sabina¹², o prosenelio senelis – Marulinas, pirmasis giminėje ėjęs Romos senatoriaus pareigas.

3 Gimė jis Romoje, devintą dieną prieš vasario kalendas¹³, per septintąjį Vespasiano ir penktąjį Tito konsulatą. 4 Kai dešimties metų prarado savo tėvą, kaip globėjus turėjo pusbrolių Ulpijų Trajaną, tuomet pretorių, vėliau tapusį imperatoriumi, ir romėnų raitelį Celijų Atianą¹⁴. Hadrianas nuo vaikystės taip stipriai domėjosi graikiškais mokslais ir turėjo tokį įgimtą polinkį jiems, kad kai kurių buvo vadinamas graikiuku.

2 1 Penkiolikos metų grįžo tėvynėn ir čia pradėjo nuolatinę karinę tarnybą, iki kol susilaukė priekaištų dėl savo aistros medžioklei. 2 Todėl Trajano, kuris su juo elgėsi kaip su sūnumi, buvo pašauktas atgal iš tėvynės ir netrukus paskirtas į decemvirus su įgaliojimais spręsti teismo bylas¹⁵ bei kiek vėliau padarytas antrojo pagalbinio legiono tribūnu. 3 Po to, Domiciano laikams einant į pabaigą, buvo perkeltas tarnybai į Žemutinę Moisią. 4 Čia

⁸ Žr. 16. 1. Galimai Hadriano parašyta siekiant atsverti savo neigiamą reputaciją (Magie 1921, 2).

⁹ Hadrija (dab. Atri, Abruzzo regionas), miestas pietų Italijoje; Italika (netoli dab. Sevilijos) – Kornelijaus Scipijono įkurtas miestas Betikos provincijoje pietų Ispanijoje.

¹⁰ Hadriano senelis buvo vedęs Trajano tėvo sesę; jo sūnus Aferas buvo pretoriumi ir senatoriumi imperatoriaus Domiciano laikais.

¹¹ Liucijus Julijus Ursas Servianas (c.47–136 m. po Kr.), įtakingas senatorius prie Trajano ir Hadriano, triskart paskirtas konsulu.

¹² Vibia Sabina (88–c.137), Salonijos Matidijos dukra, imperatoriaus Trajano sesės Ulpijos Marcianos anūkė.

¹³ Sausio 24 d., 76 m. po Kr.

¹⁴ Tekste klaidingai minimas Publijus Acilijus Atianas (I–II a. po Kr.), romėnų raitelis, buvęs pretorijonų prefektas, vėliau konsulinio rango senatorius.

¹⁵ *Decemviri litibus iudicandis* – iš dešimties narių sudaryta kolegija, kuri nagrinėjo civilines bylas. Šios pareigos nenumatė labai rimtų atsakomybių, bet buvo geras būdas pradėti politinę karjerą.

Hadrianas išgirdo vieno astrologo ištartą pranašystę, bylojančią apie jo ateitį valdžioje, sutapusią su kita pranašyste, kurią jis anksčiau buvo gavęs iš Elijaus Hadriano, savo tėvo dėdės ir didelio dangaus reiškinių žinovo. ⁵ Kai Nerva įsivaikino Trajaną¹⁶, Hadrianui ta proga buvo pavesta išreikšti kariuomenės sveikinimus ir tuo tikslu jis išsiųstas į Aukštutinę Germaniją. ⁶ Iš jos skubėjo ir pas Trajaną, kad pirmasis praneštų apie Nervos mirtį¹⁷, bet buvo gerokai užlaikytas sesės vyro Serviano – to paties, kuris Trajanui pasakojo apie Hadriano išlaidumą bei sukauptas skolas ir šitaip kurstė imperatorių priešišumą jo atžvilgiu – bet ir vėluojantis dėl sumaniai sugadinto vežimo, keliaudamas pėsčiomis Hadrianas vis tiek aplenkė Serviano pasiuntinį. ⁷ Nors ir buvo Trajano numylėtinis, tam tikrų berniukų auklėtojų, kuriuos Trajanas vertino labiau, dėka [...] ¹⁸ nebuvo, užtariant Galui. ⁸ Vis tik nerimaudamas dėl to, kokios nuomonės apie jį imperatorių, Hadrianas išsibūrė iš Vergilijaus¹⁹:

Kas gi ten eina toliau, alyvom žaliom apsikaišęs,
Su šventenybėm? Pažįstu pražilusią barzdą ir plaukus
Romos karaliaus, kuris pirmasis įstatymais miestui
Pamatus dės, iš Kurų mažų ir šalies neturtingos
Sėdęs į sostą didžios karalystės. Po jo gi netrukus ...

nors iškrito šios eilutės, kiti sako, kad tokie žodžiai jam buvo padiktuoti iš Sibilės knygų. ⁹ Be to, spėjimą apie artimiausioje ateityje ateisiančią valdžią Hadrianas rado ir atsakyme, kurį jis gavo Jupiterio Nikeforijiečio šventykloje ir kurį savo raštuose mini platonikas Apolonijus Siras²⁰. ¹⁰ Galop, tvirtai užtariamą Suros²¹, pagerino santykius su Trajanu, kuris sutiko savo sesės dukraitę išleisti Hadrianui į žmonas – kaip sako Marijus Maksimas, šia santuoka Plotina²² džiaugėsi labiau, nei pats Trajanas.

¹⁶ 97 m. po Kr. spalį.

¹⁷ 98 m. po Kr. sausio 27 d.

¹⁸ *Lacuna* (Gemoll redakcija); cf. Codex Palatinus: *diligebat Gallo fauente defuit*. Tikriausiai kalbama apie intrigą artimajame valdovo rate – Hadrianas peržengė ribas su kai kuriais iš Trajano palydovų (cf. 4.5), o asmuo vardu Galas bandė Hadrianą užtarti (Birley 1997, 42).

¹⁹ Pirmą kartą rašytiniuose šaltiniuose paminėtas būrimas iš Vergilijaus (lot. *Sortes Vergilianae*). Pranašystė gaunama atsitiktinai išrenkant citatą iš romėnų poeto Publijaus Vergilijaus Marono kūrybos. Čia: Verg. *Aen.* 8. 808–812, kur minimas antrasis Romos karalius Numa Pompilijus. Antano Dambrausko vertimas (1989).

²⁰ Nepaliudyta asmenybė.

²¹ Karo vadas, trissyk konsulas, artimas Trajano patarėjas.

²² Pompėja Plotina (?–123 m. po Kr.), imperatoriaus Trajano žmona.

3 1 Ėjo kvestoriaus pareigas²³ ketvirtojo Trajano ir pirmojo Artikulėjo konsulato metu, kai senate kiek kaimietišškai perskaitė senatoriaus kalbą ir už tai buvo išjuoktas; tada gilino savo lotynų kalbos žinias kol nepasiekė aukščiausio įgūdžio ir iškalbos lygio. 2 Po kvestūros buvo atsakingas už senato aktų tvarkymą²⁴ ir vyko į Dakijos karą²⁵ kaip gana artimas Trajano palydovas; 3 būtent tuo metu ir atsidavė polinkiu į vyną, nes, kaip pats sako, norėjo pritapti prie Trajano įpročių, ir už tai buvo dosniausiai Trajano apdovanotas. 4 Buvo paskirtas plebėjų tribūnu per antrąjį Kandido ir Kvadrato konsulatą. 5 Eidamas šias pareigas suprato patyręs pranašišką ženklą, bylojusį apie amžiną tribūno galią²⁶, kai pametė savo penulą²⁷, kurią lyjant paprastai dėvi plebėjų tribūnai, bet kurios niekada nenešioja imperatoriai. Nuo to laiko ir iki dabar imperatoriai viešumoje su penulomis nesirodo. 6 Per antrąjį žygį į Dakiją²⁸ buvo Trajano paskirtas vadovauti pirmajam Minervos legionui ir vyko kartu su imperatoriumi į karą, kurio metu daugybės nepaprastų žygdarbių dėka pelnė sau šlovę. 7 Už šiuos nuopelnus jam įteiktas deimantas, kurį pats Trajanas buvo gavęs iš Nervos, ir taip suteikta viltis tapti naujuoju įpėdiniu. 8 Paskirtas pretoriumi per antrąjį Suburano ir Serviano konsulatą²⁹, jis vėl iš Trajano gavo du milijonus sestercijų žaidimams surengti. 9 Kaip pretoriaus legatas buvo išsiųstas į Žemutinę Panoniją, kur numalšino sarmatus, palaikė kariuomenės drausmę ir sutramdė vis labiau savo ribas peržengiančius prokurorius. 10 Už tai buvo paskirtas konsulu. Kol ėjo šias pareigas, iš Suros sužinojo apie Trajano ketinimus jį įsivaikinti, o iš Trajano draugų liovėsi sulaukęs paniekos ir nesiskaitymo. 11 Mirus Surai, jo ir Trajano draugystė tik sustiprėjo, ypatingai dėl kalbų, kurias jis buvo parašęs imperatoriui.

4 1 Naudojosi ir Plotinos malone; dar žygio prieš Partiją metu buvo paskirtas legatu jos palankumo dėka. 2 Būtent šiuo laikotarpiu Hadrianas naudojosi ir dviejų senatorių, Sosijaus Papijaus bei Platorijaus Nepoto, malone, o iš raitelių rato sutarė su Atianu, kitados savo globėju, Livianu ir Turbonu³⁰. 3 Kai jo amžini priešai Palma ir Celsas (su kuriais jis pats

²³ T.y. imperatoriaus padėjėjas, tarpininkaujantis pranešant jo valią senatui.

²⁴ *Ab actis senatus* – vedė ir prižiūrėjo senato posėdžių ataskaitą.

²⁵ 101–102 m. po Kr.

²⁶ T.y. tribūnato galias kaip sudedamąją imperatoriaus galios dalį.

²⁷ Iš vilnos arba kito audinio siuvas apsiaustas su gobtuvu, nešiojamas keliaujant arba esant blogam orui.

²⁸ 105 m. po Kr.

²⁹ HA autorius sumaišo asmenų vardus arba laikotarpi: su Servianu 102 m. po Kr. antrą sykį konsulavo Sura (Birley 1997, 47), o Suburanas antrą kartą buvo konsulu pora metų vėliau. Hadrianas tikriausiai ėjo pretoriaus pareigas 107 m. po Kr., trečiojo Suros ir antrojo Senecijaus konsulato metu (Magie 1921, 10).

³⁰ T.y. būrė aplinkui save įtakingų konsulinio rango politikų ir pretorijonų prefektų ratą: Hadrianas konsulavo su Platorijumi Nepotu 119 m. po Kr.; Livianas, Atianas ir Turbonas atitinkamu metu prie Trajano ir Hadriano metu ėjo pretorijonų prefekto pareigas.

vėliau ir susidorojo) susilaukė įtarimų, esą jie ketina įvykdyti valstybės perversmą, Hadrianas ėmė dar labiau tikėti tuo, kad imperatorius jį įsivaikins, 4 o ir turėjo visas prielaidas taip manyti, kai Plotinos dėka buvo antrąsyk išrinktas konsulu. 5 Daug kas laikėsi nuomonės, kad jis papirkinėjo Trajano atleistinius ir rūpinosi bei dažnai bandė įsiteikti jo numylėtiniams tuo metu kol pats sukosi artimoje rūmų aplinkoje.

6 Penktą dieną prieš rugpjūčio idas, būdamas legatu Sirijoje, gavo laišką patvirtinantį jo įvaikinimą ir nurodė tą dieną švęsti kaip šio įvykio metines. 7 Trečią dieną prieš tas pačias idas, kada ir švenčiamas jo atėjimas į valdžią, sužinojo apie Trajano mirtį³¹.

8 Žinoma, daug kas manė, kad Trajanas, daugybės draugų užtariamais, ketino kaip įpėdinį palikti ne Hadrianą, o Neracijų Priską³², juoba kad pats Priskui kitados pasakė: „Jei mane pasivytų likimas, provincijas palieku tau.“ 9 Vėlgi, daugelis sako, kad Trajanas norėjo sekti Aleksandro Makedoniečio pavyzdžiu ir mirti be išrinkto įpėdinio, o kiti – kad ketino išsiųsti kreipimąsi į senatą, esą jei jam pačiam kas nutiktų, Romėnų valstybės princepsą skelbtų jie, šalia pridėdamas sąrašą vardų, iš kurių senatas galėtų geriausiai pasirinkti. 10 Bet buvo ir pasakojusių, kad Hadrianas pripažintas įvaikintu jau Trajanui mirus – tai buvo Plotinos darbas, jai pakišus kažką pakalbėti paliegusiu balsu vietoje Trajano.

5 1 Tapęs imperatoriumi Hadrianas tvirtai perėmė savo pirmtakų puoselėtą nuostatą ir atsidavė taikos palaikymui visoje žemėje. 2 Mat sukilo Trajano pavergtos tautos: maurai rengė antpuolius, sarmatai kurstė karą, britanai negalėjo būti toliau išlaikomi po Romos valdžia, Egiptas buvo slegiamas maištaujančios liaudies, Libija taipogi ir Palestina skleidė sukilimo dvasią. 3 Atsisakė visko toliau nuo Eufrato ir Tigro sekdamas, kaip pats sakydavo, Katono pavyzdžiu, kuris pripažino makedonus laisvais nes buvo pernelyg sunku juos toliau laikyti valstybės sudėtyje. 4 Partamasirį³³, Trajano paskirtą Partijos karalių, mažai kas norėjo ir toliau matyti Partijoje, todėl jam atidavė valdyti kaimynines tautas.

5 Be to, turėjo tokį didelį troškimą išlikti gailėstingu, kad Atiano laišku įspėtas per savo pirmąsias dienas valdžioje nukirsdinti miesto prefektą Bebijų Macerį, jei tik šis priešintųsi paties valdžiai, Laberijų Maksimą, ištremtam į salą už įtarimus sukelti perversmą, ir

³¹ Hadrianas buvo įvaikintas 117 m. po Kr., rugpjūčio 9 d.; žinia apie Trajano mirtį atėjo rugpjūčio 11 d.

³² Liucijus Neracijus Priskas, politikas ir teisininkas, vėliau buvo Hadriano patarėju.

³³ Klaidingai paminėtas romėnų statytinis Partijos karalius Partamaspatas.

Frugijų Krasą, Hadrianas nepalietė nė vieno; 6 kaip bebūtų, kai Krasas vėliau bandė iš tos salos išvykti, jam mirties nuosprendį kaip už naujo sąmokslą rezgimą skyrė prokurorius. 7 Kad valdymo pradžia būtų sėkminga, kariams Hadrianas skyrė dvigubą išmoką. 8 Lusijų Kvijetą, kuris buvo įtariamas sąmokslu, paliko be jo vadovaujamų maurų genčių ir patį jį pašalino iš kariuomenės, o sujudimą Judėjoje nuslopinusį Marcijų Turboną paskyrė malšinti neramumą Mauritanijoje.

9 Po to vyko į Antiochiją pamatyti Trajano palaikus, kuriuos lydėjo Atianas, Plotina ir Matidija. 10 Juos paleidęs ir pasiuntęs laivu vykti atgal į Romą, pats grįžo į Antiochiją ir, vietoje savęs Sirijoje palikęs Katilijų Severą³⁴, per Iliriją vyko į Romą.

6 1 Parašė labai kruopštų laišką senatui prašydamas suteikti dieviškuosius titulus³⁵ Trajanui, o visas senatas laikė jį tokiu nusipelnusiu, kad laisva valia skyrė jų net daugiau, nei Hadrianas buvo prašęs. 2 Tame laiške ir prašė atleisti jam už tai, kad nesuteikė progos senatui spręsti savo paties valdžios klausimo, skubotą kariuomenės paskelbimą jį imperatoriumi aiškindamas jų įsitikinimu, kad valstybė negali likti be imperatoriaus. 3 Kai senatas jam pasiūlė triumfą, kurį buvo skolingas Trajanui, pats jo atsisakė, bet procesijos metu triumfo vežime pastatė Trajano atvaizdą – kad geriausias imperatorius net ir po mirties neliktų praradęs triumfo garbės. 4 Vienareikšmiškai atsisakė būti vadinamas tėvynės tėvu ir vėliau pasiūlytas dar sykį atsisakė šio titulo, mat Augustas jį pelnė tik brandžiam amžiuje. 5 Gražino Italijos vainikinius pinigus³⁶, sumažino rinkliavą kitose provincijose, išdidžiai ir kruopščiai pasisakė apie spragas valstybės išde.

6 Po to sužinojo apie sarmatų ir roksolanų bruzdėjimą ir, pasiuntęs kariuomenę pirmyn, išskubėjo į Moisią. 7 Tuo pat metu Marcijų Turboną, pelniusį garbės laipsnius po prefektūros Mauritanijoje, paskyrė vadovauti Panonijai bei Dacijai. 8 Kai roksolanų karalius pasiskundė dėl sumažintos duoklės, pasidomėjo tuo reikalu ir pasiekė taikų sprendimą.

³⁴ Liucijus Katilijus Severas, vėliau paskirtas konsulu (120 m. po Kr.), miesto prefektu (138 m. po Kr.), Plinijaus Jaunesniojo laiškų adresatas.

³⁵ Imperatoriaus kultas suteikė religinį patvirtinimą jo valdymui ir numatė imperatoriaus asmens garbinimą; po imperatoriaus mirties, senatui leidžiant, imperatorius galėjo būti deifikuotas.

³⁶ Anksčiau imperatoriui buvo įteikiami auksiniai vainikai triumfo proga, vėliau pakeisti pinigais.

7 1 Nors Hadrianas pasirinko Nigriną kaip savo įpėdinį, šis, drauge su Lusijumi ir gauja kitų bendrininkų, surengė imperatoriui pasalą, tykodami jo atnašaujančio, tačiau Hadrianas šių spąstų išvengė³⁷. 2 Už šį pasikėsinimą senato įsakymu, bet, kaip pats rašo savo biografijoje, prieš Hadriano valią, Palmai mirties bausmė buvo įvykdyta Taracinoje, Celsui – Bajuose, Nigrinui – Favencijoje, o Lusijui – kelionės metu. 3 Po to Hadrianas nedelsiant išvyko Romon taisyti savo sugadintos reputacijos, mat leido sau vienu ypu nužudyti keturis buvusius konsulus; Daciją paliko Turbonui, o siekdamas sustiprinti jo autoritetą, suteikė Egipto prefekto laipsnį atitinkantį titulą. Tada, norėdamas pristabdyti apie save sklindančias paskalas, pats atvykęs visiems piliečiams išdavė po dvigubai didesnę kongiarijų, nors visi ir taip spėjo gauti po tris auksinus kol jo nebuvo³⁸. 4 Kartu ir senate išsigynė dėl šito įvykio bei prisiekė niekada nenubausiantis nei vieno senatoriaus be paties senato nuosprendžio. 5 Įkūrė valstybinį paštą, kad tuo darbu neliktų apkrauti vietiniai magistratai. 6 Nepraleido nei vienos progos pelnyti piliečių padėką; nuo privačių skolininkų Romoje ir Italijoje nurašė didžiulius pinigus³⁹, kuriuos jie buvo skolingi valstybei, be abejo grąžindamas milžiniškas sumas ir už tuos, kurie liko provincijose, o kad žmonės jaustųsi labiau užtikrinti, skolų sutartis įsakė sudeginti dieviškojo Trajano forume. 7 Uždraudė perleisti pasmerktųjų asmenų turtą į privačias sąskaitas – visi pinigai turėjo būti grąžinami į valstybės išdą. 8 Berniukams ir mergaitėms, kurių išlaikymui Trajanas buvo atidėjęs lėšų, pridėjo gausesnę dalį. 9 Senatoriams, paliktiems be turto ne dėl savo pačių kaltės, atsižvelgdamas į vaikų šeimoje skaičių skyrė tiek pinigų, kiek reikalauja senatoriaus profesija; daugelis taip ir gaudavo savo dalį atitinkamą dieną be vėlavimų. 10 Dosniai rėmė atsižvelgdamas į pareigas ne tik artimuosius, bet ir daugelį kitų, kurie tik pasitaikydavo jo akiratyje. 11 Skirdamas pinigus pragyvenimui rėmė ne vieną moterį. 12 Rengdavo gladiatorių kautynes šešias dienas iš eilės, o per savo gimtadienį pripildė areną tūkstančiu žvėrių.

³⁷ Kaltinimai tariamu sąmokslu prieš neseniai imperatoriumi paskelbtą Hadrianą 118 m. po Kr. buvo pateikti įtakingiems konsulinio rango valstybės veikėjams Gajui Avidijui Nigrinui, Liusijui Kvijetui, Aului Kornelijui Palmai ir Liucijui Publilijui Celsui. Nigrinas buvo žinomu politiku, Kvijetas – iškilu berberų kilmės karvedžiu, o Palma ir Celsas – dvyk buvę konsulai, artimi Trajano patarėjai. Pats pasikėsinimas galėjo įvykti Hadrianui medžiojant kartu su Nigrinu, kadangi prieš ir po medžioklės buvo aukojama. Perversmo motyvai galėjo būti susiję su Hadriano sprendimu atsisakyti Trajano užkariautų teritorijų ir po to sekęs Hadriano politinis susidorojimas Kvijetu (5. 8) ir kitais (Birley 1997, 67, 79, 87–89). Čia galimai suklysta dėl įpėdinystės; praėjus 18-ai metų po šio įvykio, Hadrianas kaip įpėdinį įsivaikino Avidijaus Nigrino posūnį ir žentą Liucijų Ceionijų Komodą (Elijų Cezarį).

³⁸ *Congiarium* – piliečiams ir kariams dalijamas kongijaus (tūrio matas) dydžio maisto davinys (taukai, aliejus ar kt.), vėliau pakeistas pinigais. Kiekvienam žmogui iš viso buvo padalinta po 6 auksinus.

³⁹ 900,000,000 sestercijų.

8 ¹ Geriausiuosius iš senato priėmė į artimą imperatoriaus didenybės ratą. ² Nelaimino nei vienų jo vardu surengtų žaidynių, išskyrus per gimtadienius. ³ Tiek sueigose, tiek ir senate dažnai sakydavo: valstybei vadovaus taip, kad būtų aišku, jog valstybė priklauso tautai, o ne jam. ⁴ Daugelį konsulų paskyrė trečioms kartoms, mat ir pats triskart juo buvo, bet ir daugeliui suteikė garbę konsulauti antrąsyk. ⁵ Pats taip pat trečią kartą konsulavo keturis mėnesius ir per šį laiką dažnai sprendavo bylas. ⁶ Jei būdavo mieste ar jo apylinkėse, visada sudalyvaudavo senato posėdžiuose. ⁷ Reikliai rinkdamas senatorius iškėlė paties senato svarbą, tad kai Atianą iš pretorionų prefekto su konsulo laipsniu padarė senatoriumi, parodė, kad nėra aukštesnės galios, kurią Hadrianas galėtų jam suteikti. ⁸ Romėnų raiteliams neleido nagrinėti su senatoriais susijusių bylų nepriklausomai nuo to, ar jis pats dalyvaudavęs posėdžiuose. ⁹ Juk dar tada buvo laikomasi papročio princepsui sprendžiant bylas į pasitarimą kviestis ir senatorius, ir romėnų raitelius, o nuosprendį skelbti remiantis visų jų pasvarstymais. ¹⁰ Apskritai jis prakeikė tuos princepsus, kurie senatoriams nesuteikdavo tiek teisių. ¹¹ Servianui, sesės vyrui, kurį jis taip gerbė kad net visada pasitikdavo išeinantį iš kambario, to neprašiusiam ir nereiškusiam noro leido konsulauti trečią kartą – tiesa, jis jau buvo dusyk konsulavęs prieš Hadrianą, tad ne kartu su savimi, kad pagal sprendimo galią neliktų antras⁴⁰.

9 ¹ Tačiau tuo tarpu atsisakė nemažai Trajano įgytų provincijų ir prieš daugelio valią sugriovė teatrą, kurį Trajanas buvo pastatęs Marso lauke. ² Tokie imperatoriaus veiksmai liūdino žmones juo labiau dar ir dėl to, kad visus sprendimus, kurie Hadrianui atrodė nemalonūs, jis vaizduodavo kaip esą slapta patikėtus jam paties Trajano. ³ Kai nebepajėgė pakęsti savo prefekto ir buvusio globėjo Atiano turimos įtakos, buvo linkęs su juo susidoroti, bet susilaikė, nes tebejautė spaudimą ir pyktį už tai, kad myriop pasiuntė keturis buvusius konsulus (kurių mirtis, beje, laikė Atiano nuopelnu). ⁴ Kadangi negalėjo Atianui skirti įpėdinio kol jis pats to nepaprašė, privertė Atianą paprašyti, o kai tik jis tai padarė, Hadrianas perdavė jo galias Turbonui; ⁵ kaip tik tuo metu ir Similui, kitam prefektui, buvo paskirtas įpėdinys vardu Septicijus Klaras⁴¹.

⁶ Pašalinęs iš prefektūros tuos, kurių dėka turėjo valdžią, išsiruošė į Kampaniją ir parėmė visus jos miestus lengvatomis bei dovanomis, o iškiliausius jos vyrus įtraukė į savo draugų

⁴⁰ Servianas jau buvo du kartus konsulavo prieš Hadrianą, todėl imperatorius vengė situacijos, kurioje jam tektų nusileisti vyresniam kolegai.

⁴¹ Plinijaus Jaunesniojo ir Suetonijaus Trankvilo draugas, 118–119 m. ėjęs pretorijonų prefekto pareigas.

ratą. 7 Tiesa, būdamas Romoje dažnai dalyvavo pretorių ir konsulų tarnyboje, lankėsi draugų puotose, o sergančius, net raitelius ar atleistinius, lankė du ar triskart per dieną, nuramindavo juos savo paguodimais, palaikydavo savo patarimais, visada pakviesdavo į savo puotas. 8 Trumpai sakant, darė viską kaip privatus asmuo. 9 Ypatingai pagerbė savo uošvienę gladiatorių žaidynėmis ir kitomis apeigomis.

10 1 Po to išvyko į Galiją⁴² ir parėmė visus jos miestus įvairiausiomis dovanomis. 2 Iš ten persikėlė į Germaniją. Nors taikos troško labiau nei karo, kariams liepė mankštintis taip, lyg grėstų karas, pats įkvėpdamas juos savo ištvermės pavyzdžiu, beje pats ir gyvendamas tarp manipulų kaip kareivis, net mielai sekdamas Scipijono Emiliano, Metelo ir savo globėjo Trajano pavyzdžiu ir gryname ore valgydamas stovyklinį maistą, kas yra taukai, sūris ir actu skiestas vanduo. Kariams dalijo daug premijų bei vieną kitą garbės laipsnį, kad jie lengviau pakęstų jo varginančius įsakymus. 3 Juk tai jis po Cezario Oktaviano sugražino į kariuomenę tvarką, kuri tik ir klibėjo dėl ankstesniųjų princepsų aplaidumo. Jis įvedė tvarką karininkų prievolėse ir išlaidose, dėka jo palikti stovyklos niekas be pateisinamos priežasties negalėjo, o tribūnai buvo renkami remiantis ne kareivių malone, o įstatymo tvarka. 4 Kitus įkvėpdamas savo paties pavyzdžiu, ginkluotas nužygiuodavo dvidešimt tūkstančių pėdų, išardė karinėse stovyklose statomus triklinijus, portikus, kriptas ir želdynus, 5 dažnai rengdavosi kukliais drabužiais, nenešiojo paaukuoto diržo, naudojosi sagtimi be brangakmenių, vos sutikdavo jo kardo rankeną apkalti dramblio kaulu, 6 lankydavo sergančius kareivius jų pačių patalpose, išrinkdavo vietą stovyklai, perduodavo centuriono lazda tik tvirtiems ir gero vardo karininkams, skirdavo į tribūnus tik tuos, kam jau žėlė pilna barzda arba tuos, kurie savo branda ir amžiumi atitiko tribūnato keliamus reikalavimus, 7 neleido nei vienam tribūnui priimti dovanų iš karių, iš kariuomenės gyvenimo visapusiškai pašalino visas malonybes ir galiausiai pagerino karinės ginkluotės bei įrangos kokybę. 8 Kas liečia ir tarnavimo amžių, kad nebūtų laužomi senieji kariniai papročiai, nusprendė į karinę tarnybą nešaukti nei tų, kas jai per jauni ir neišgali, nei tų, kas per seni ir nebepajėgia; taip pat visada stengėsi susipažinti su pačiais kariais bei žinoti jų skaičių.

⁴² Apie 121 m. po Kr.

11 ¹ Negana to, stengėsi kruopščiai sekti karinių atsargų stovį, kad jei kur užtiktų bent kokį neatitikimą, jį ištaisytų. Labiau nei visi [kiti imperatoriai] pasižymėjo įpročiu nepirkti ir neskirti pinigų išlaidymui to, kas pagal paskirtį nėra susijusę su darbu.

² Tad pertvarkęs kariuomenę kaip ir pridera valdovui, Hadrianas išvyko į Britaniją, kur ištaisė daugybę dalykų bei pirmasis pastatė aštuoniasdešimt tūkstančių dvigubų žingsnių siekiančią, romėnus nuo barbarų skiriančią sieną⁴³.

³ Skirdamas jiems įpėdinius, nuo pareigų nušalino pretorių prefektą Septicijų Klarą, raštinės viršininką Svetonijų Trankvilą⁴⁴ bei daugelį kitų už tai, kad be Hadriano sutikimo šliejosi prie jo žmonos Sabinos arčiau nei to reikalavo pagarba rūmų aplinkai. Bet kaip sakė ir pats, jis žmonos išsižadėtų dėl jos šiurkštaus ir priekabaus būdo, jei būtų privatus asmuo. ⁴ Hadrianas buvo toks smalsus ne tik savo bet ir draugų asmeniniuose reikaluose, kad per frumentarijus⁴⁵ išsiaiškino visas jų paslaptis, o šie net neįtardavo imperatorių žinant kas vyksta jų gyvenimuose kol jis pats jiems to neatskleisdavo. ⁵ Čia būtų neprošal paminėti vieną nutikimą, parodantį, kiek daug jis išsiaiškino apie savo draugus. ⁶ Mat kai vienas vyras iš savo žmonos gavo laišką su priekaištais, esą jis taip užimtas laisvalaikio ir pirties malonumais kad net nenori grįžti pas ją, Hadrianas frumentarijų dėka tai išsiaiškino ir, to paties vyro paprašytas būti laikinai atleistam nuo tarnybos, prikišo polinkį linksmintis ir pirtintis. Hadrianui tas vyras atsakė: „Nejaugi tau mano žmona rašo tą patį, ką ir man?“

⁷ Tad žmonės iš visų Hadriano ydų būtent šią laiką pačia blogiausia. Kartu mini ir jo meilę brandiems vyrams bei svetimoms moterims – sakoma, tai buvusios dvi didelės valdovo aistros – ir prideda, kad pasitikėti Hadrianu buvo praradę viltį net jo draugai.

12 ¹ Sutvarkęs reikalus Britanijoje Hadrianas persikėlė į Galiją, mat buvo sunerimęs dėl maišto Aleksandrijoje, kurį sukėlė ten gimęs Apis⁴⁶ – atrastas po daugelio metų, jis kurstė

⁴³ Hadriano siena pradėta statyti 122 m. po Kr. Beveik 120 km siekiančios akmeninės sienos teritorija buvo sustiprinta papildomais pylimais, grioviu ir tvirtovių tinkle.

⁴⁴ Gajus Svetonijus Trankvilas, istorikas, *Dvylikos cezarių gyvenimų* autorius.

⁴⁵ Pirmiau frumentarijais buvo vadinami pareigūnai, kurių atsakomybė buvo rinkti arba tiekti grūdus; vėliau taip imti vadinti imperatoriui šnipinėjantys pareigūnai.

⁴⁶ Senovės egiptiečių dievas, laikomas kūrėjo dievo Ptacho manifestacija, garbinamas jaučio pavidalu. Kai gimdavo juodas jautis su tam tikromis baltomis kailio dėmėmis, esą pradėtas iš dangaus nusileidusio šviesos

nesantaiką tarp skirtingų miesto bendruomenių, kurių kiekviena siekė įrodyti, kad gali skirti geriausią vietą jo garbinimui. 2 Tuo pačiu metu Plotinos garbei Hadrianas pastatė nepaprasto grožio baziliką Nemauze. 3 Po to išvyko į Ispaniją ir žiemojo Taronėje⁴⁷, kur savo lėšomis atstatė šventyklą Augustui. 4 Į susirinkimą Taronėje sukvietęs visus ispanus ir italikams pasipriešinus šaukimui į kariuomenę – pasak Marijaus Maksimo, jie tai darė juokais, pasak kitų, priešinosi išties nuožmiai⁴⁸ – Hadrianas ėmėsi išmintingų ir atsargių veiksmų. 5 Kaip tik tuo metu garbingai pasielgė net ir didžiausio pavojaus akivaizdoje, kai Taronėje vaikštinėdamas sode buvo užpultas išprotėjusio vergo, kuris puolė savo šeimininką kardu. Nei kiek nesunerimęs Hadrianas jį sulaukė ir perdavė atskubėjusiems tarnams, o kai buvo išaiškinta, kad vergas išties pamišęs, atidavė jį gydytojų globai.

6 Daugelyje vietų, tiek per šį laikotarpį, tiek ir daug kur vėliau, ten, kur barbarus nuo Romos žemių skiria ne upės, o valstybių sienos, Hadrianas atkirto juos pasinaudodamas didžiuliais basliais tarsi mūrine siena, sujungtais ir stipriai subestais į žemę. 7 Germanams jis paskyrė karalių, tarp maurų numalšino sukilimus, o iš senato pelnė padėkos iškilmes. 8 Partijos karas per šį laiką buvo pasistūmėjęs tik tiek, kad Hadrianui pavyko jį pristabdyti derybomis.

13 1 Po šių įvykių Hadrianas persikėlė per Aziją⁴⁹ ir per salas išplaukė į Achają⁵⁰, kur sekdamas Heraklio ir Filipo pavyzdžiu priėmė Eleusino misterijas. Atėniečius jis gausiai apdovanojo ir jų žaidynėse užėmė teisėjo vietą. 2 Dargi šiuo metu Achajoje buvo laikomasi tokios taisyklės, kad nors daugelis į aukojimus nešdavosi peilius, prie Hadriano prisiartinti su ginklu niekas negalėjo. 3 Po to plaukė į Siciliją, kur užkopė į Etnos kalną tam, kad pamatytų saulės patekėjimą, sakoma, įvairiaspalvį kaip vaivorykštė. 4 Iš ten vyko į Romą ir iš jos persikėlė į Afriką, kur nuveikė daug gero Afrikos provincijų labui. 5 Nėra buvęs princepsu, kuris taip greitai įveiktų tokius atstumus.

stulpo, gyvūną perkeldavo į šventyklą. Su jo pagalba būdavo buriama, kartais dalyvaujama procesijose, kur į jautį galėjo pažiūrėti liaudis. Jam mirus būdavo atliekamos laidojimo apeigos ir laukiama kito įsikūnyjimo.

⁴⁷ 123 m. po Kr.

⁴⁸ Pagalbiniai kariuomenės daliniai jau kurį laiką buvo renkami iš vietinių Ispanijos gyventojų, tačiau šį sykį imperatorius galimai rinko žmones tarnybai legionuose. Ispanijoje gyvenantys italų kilmės romėnai galėjo priešintis tokiam šaukimui (Birley 1997, 147–148).

⁴⁹ Veikiausiai prieš tai atplaukęs laivu iš Šiaurės Afrikos į Siriją.

⁵⁰ 124 m. po Kr.

6 Kai jau iš Afrikos grįžo atgal į Romą, netrukus išvyko į rytus keliu per Atėnus ir dedikavo pas atėniečius jau pradėtus statinius, tokius kaip Jovio Olimpiečio šventyklą ir aukurą pačiam Hadrianui; tokiu pat būdu vykdamas keliu per Aziją pašventino savo vardo šventyklą. 7 Tada priėmė vergus iš Kapadokijos darbui karo stovyklose. 8 Vietinius valdovus ir karalius kvietė tapti savo draugais, kvietė net ir partų karalių Hosroją, kartu sugražindamas jo dukrą, kurią buvo pagrobęs Trajanas, ir pažadėdamas jam gražinti taip pat užgrobtą sostą. 9 O kai dalis karalių apsilankė pas Hadrianą, su jais buvo elgiamasi taip, kad pasigailėjo tie, kurie atvykti nenorėjo, ypač Farasmanis, kuris išdidžiai Hadriano kvietimo atsisakė. 10 Pats keliaudamas per provincijas Hadrianas taikė bausmes savo įgaliotiniams ir pirmininkams atitinkamai pagal jų nusižengimus, tačiau ir baudė juos taip griežtai, lyg būtų asmeniškai įtikinęs jų kaltintojus kreiptis dėl padarytos skriaudos.

14 1 Tuo pat metu Hadrianas turėjo tokią stiprią neapykantą Antiochijos miesto gyventojams, kad norėjo atskirti Siriją nuo Finikijos – jis norėjo, kad Antiochija netektų garbės vadintis didžia sostinė su tokiu išpūdingu piliečių skaičiumi⁵¹. 2 Taip pat šiuo laikotarpiu judėjai pradėjo karą dėl draudimo užsiimti apipjaustymu⁵². 3 O kilus audrai ant Kasijo kalno, į kurią Hadrianas nakčia buvo užkopęs norėdamas išvysti patekančią saulę, jis išvydo, kaip nukritęs žaibas smogė ir aukojamam gyvuliui, ir aukotojui. 4 Perkeliavęs Arabiją atvyko į Pelūsiją, kur pastatė didingesnį nei anksčiau buvusį kapą Pompėjui. 5 Plaukiant Nilo upe neteko savojo Antinojaus⁵³, dėl kurio raudėjo kaip moteris. 6 Apie Antinoją sklinda skirtingi gandai: vieni tvirtina esą jis buvo iki mirties pašventęs save Hadrianui, tačiau kiti atkreipia dėmesį į išskirtinį Antinojo grožį ir akivaizdžią Hadriano silpnybę. 7 Hadrianui panorėjus graikai sudievino Antinoją, tvirtindami, kad per jį skelbiamos pranašystės, kurias, sakoma, Hadrianas užrašydavęs pats.

8 Hadrianas buvo nepaprastai išsilavinęs poezijoje ir literatūroje, didis aritmetikos, geometrijos ir tapybos žinovas. 9 Apie savo įgūdžius groti kitara bei dainuoti gyrėsi ir pats.

⁵¹ Galimai ne asmeninė imperatoriaus nuostata, o siekis sumažinti provincijos gubernatoriaus įtaką.

⁵² HA autoriaus sprendimą naudoti *mutilare genitalia* („žaloti lytinius organus“) vietoje neutralaus *circumcidere* („apipjaustyti“) galima vertinti kaip paniekinamojo pobūdžio formuluotę arba kaip bandymą pabrėžti žydiškų papročių egzotiškumą (Roux 2018).

⁵³ Antinojas (c.110–130 m. po Kr.) tais pačiais metais pirmą kartą minimas kaip Hadriano palydovas Egipte. Mirties dieną Antinajui galėjo būti suėję apytikriai 20 metų. Jis buvo kilęs iš Bitinijos krašto; galimai Hadriano sutiktas 123 arba 124 m. po Kr., kai imperatorius lankėsi Klaudiopolyje (Birley 1997, 158). Po jo mirties Hadrianas pašventė vaikiną garbei kultą ir netoli jo mirties vietos įkūrė miestą Antinopolį. Sakoma, kad Antinojas mirė nuskendęs Nilo upėje, tačiau egzistuoja ir versija, kad vaikiną buvo paaukotas sekant senoviniais vietos papročiais mainais į Hadriano sveikatą ir ilgą gyvenimą (Birley 1997, 248–249).

Malonumuose saiko nejautė. O savo numylėtiniams sukūrė daugybę eilių, rašė eilėraščius apie meilę. ¹⁰ Taip pat puikiai išmanė ginkluotę bei karybos reikalus ir mokėjo naudotis gladiatorių ginklais. ¹¹ Vienok atšiaurus ir malonus, rimtas ir linksmas, delsiantis ir skubantis, šykštus ir dosnus, veidmainiškas ir nuoširdus, žiaurus ir gailestingas, Hadrianas nuolat ir visuose dalykuose buvo nepastovus.

15 ¹ Draugus darė turtingais ir neprašytas, o paprašytas negailėjo nieko. ² Vis dėlto mielai klausėsi visų pašnibždų apie savo draugus ir galiausiai kone visus juos laikė priešais – ir pačius artimiausius, ir tuos, kuriuos buvo pagerbęs aukščiausiais valstybiniais laipsniais, kaip kad Atianą, Nepotą ir Septicijų Klarą. ³ Pavyzdžiui, Eudaimoną, savo buvusį bendrininką valdžioje, nuvarė į skurdą, ⁴ Poleniją ir Marcelą privertė nusižudyti, ⁵ Heliodorą apdergė pačiais bjauriausiais rašiniais, ⁶ Titianą leido apkaltinti tironišku sąmokslu ir būti ištremtam, ⁷ Umidijų Kvadratą ir Katilijų Severą bei Turboną sunkiai persekiojo, ⁸ o savo jau devyniasdešimtmetį svainį Servianą, kad šis Hadriano nepergyventų, privertė pakelti prieš save ranką; ⁹ persekiojo net atleistinius bei kai kuriuos kareivius. ¹⁰ Ir nors puikiai išmanė tiek poeziją, tiek prozą, tiek apskritai visas meno šakas, jis, lyg žinotų daugiau už kitus, nuolat niekino, žemino ir tyčiojosi iš visų menų mokytojų. ¹¹ Su tais pačiais mokytojais bei filosofais dažnai rungtyniavo pakaitomis leisdami knygas arba eilėraščius. ¹² Kartą Favorinas⁵⁴ labai prajuokino savo draugus: vieną sykį Hadriano prikištas dėl žodžio vartosenos jam kaip mat nusileido, nors draugai jį tikino – be reikalo Hadrianui nusileista dėl žodžio, kurį teisingai vartoja kiti autoriai.

¹³ Favorinas pasakė šitaip: „mielieji, jūs neteisingai darote, kad įkalbinėjate mane ginčytis – protingiausias čia yra tas, kuriam priklauso trisdešimt legionų.“

16 ¹ Hadrianas taip troško išgarsėti, kad parašė knygų apie savo gyvenimą ir atidavė tuos užrašus savo atleistiniams, liepdamas juos išleisti savo vardais. Juk ir Flegonto knygos yra padiktuotos Hadriano. ² Imituodamas Antimachą, parašė labai miglotą kūrinį pavadinimu *Katachanėjos*. ³ Kai poetas Floras parašė Hadrianui tokias eiles:

⁵⁴ Žymus sofistai iš Galijos.

Aš nenoriu būti Cezariu,
vaikštinėti tarpe britų,
landžiot po [...]
kęsti skitiškas žiemas,

4 Hadrianas jam atrašė:

Aš nenoriu būti Floru,
vaikštinėti tarpe lūšnų,
landžiot po smukles
kęsti mašalus storus.

5 Be to, mėgo senovinę kalbėjimo manierą. Mokėsi sakyti ginčo kalbas. 6 Labiau vertino ne Cicerono, Vergilijaus bei Salustijaus, o Katono, Enijaus ir Celijaus kūrybą bei svaidėsi tokiomis pat didingomis išvadamis dėl Homero ir Platono. 7 Save laikė tokiu dideliu astrologijos žinovu, jog per sausio kalendas išties užrašydavo viską, kas galėsia jam nutikti ateinančių metų bėgyje, taip užrašė ir metus per kuriuos mirs, net ir tai, ką veiks per paskutiniąsias valandas.

8 Bet kad ir kiek būtų linkęs žeminti muzikantus, tragikus, komikus, gramatikus ar retorius, Hadrianas vis tik pagerbdavo bei apipildavo turtais visų amatų žinovus, nors ir nuolat kamuodavo juos savo klausimais. 9 Tuomsyk kai su žmonėmis elgdavosi taip, kad daugelis po susitikimo su juo likdavo susikrimtę, pats apie save kartojo, jog į liūdintį žmogų jam žiūrėti sunku. 10 Artimai bičiuliavosi su filosofais Epiktetu ir Heliodoru bei gramatikais, retoriais, muzikantais, geometrais, tapytojais, astrologais – visų vardais nepasakysiu; jų tarpe Favorinas, daug kas tvirtina, buvo ryškiausias. 11 Tuos mokytojus, kuriuos laikė negabiais savo dalykui, apdovanotus garbingais laipsniais bei turtais iš pareigų atleisdavo.

17 1 Būdamas imperatoriumi nebesirūpino tais, kuriuos privačiame gyvenime laikė priešais, net vienam savo mirtinam priešui jau tapęs imperatoriumi Hadrianas pasakė – „tu

išsisukai.“ 2 Tuos, kuriuos savo sprendimu pašaukdavo į karo tarnybą, pats visada aprūpindavo žirgais, mulais, apranga, lėšomis ir visa įranga. 3 Saturnalių ir Sigilarijų⁵⁵ proga dažnai darė staigmenas savo draugams, taip pat ir iš jų mielai priimdavo dovanas bei rasdavo ką atgal padovanoti. 4 Siekdamas išgaudyti sukčius tarp savo maisto tiekėjų, kai puotos metu sustatydavo svečiams daugybę gultų, Hadrianas įsakydavo jam prinešti patiekalus nuo kitų stalų, net pačių tolimiausių. 5 Visus karalius pavergė savo dovanomis⁵⁶. Dažnai ir net su visais prausdavosi viešose pirtyse. 6 Pirtininkai iki šiol pamena vieną Hadriano juokelį: kartą pamatęs kaip vienas senas kareivis, kurį pažinojo iš tarnybos laikų, nugara ir visu kūnu trinasi į pirties sieną, Hadrianas jo paklausė:

„Kodėl tu save gramdai į marmurą?“

„Nes neturiu vergo.“

Išgirdęs tokį atsakymą, Hadrianas jam padovanojo ir vergą, ir pinigų jo išlaikymui. 7 O kai kitą dieną būrys senių trynėsi į sieną, taip siekdami iššaukti valdovo dosnumą, Hadrianas juos pasišaukė ir įsakė vieniems kitus prausti. 8 Hadrianas daug gyrėsi savo meile liaudžiai. Taip mėgo keliauti, kad norėjo savo akimis pamatyti visa, ką buvo skaitęs apie pasaulio žemes ir vietas. 9 Visur vaikščiojo nuoga galva – tokią turėjo ištvėrmę šalčiui ir audroms. 10 Daugybę karalių gausiai apipylė dovanomis, iš daugelio net ir įsigijo taiką, o iš kitų pelnė tik panieką; 11 daugeliui šių valdovų buvo įteiktos nepaprastos dovanos, bet ne tokios, kokių iš Hadriano sulaukė Iberų karalius – gyvo dramblio ir penkiasdešimties karių būrio, neskaitant kitų įstabių gėrybių. 12 O kai pats iš Farasmanio priėmė gausias dovanas, tarp kurių pasitaikė ir auksu puošti apsiaustai, Hadrianas iš valdovo dosnumo pasišaipė – išsiuntė į areną kautis tris šimtus nusikaltėlių, aprengtų paauksintais apsiaustais.

18 1 Kai vadovavo teismams, Hadrianas tarėsi ne tik su savo draugais ir palydovais, bet ir teisininkais, ypač Juvencijumi Celsu, Salvijumi Julijanu, Neracijumi Prisku bei kitais, tačiau tik tuo atveju, kai juos patvirtindavo senatas. 2 Tarp jo išleistų potvarkių buvo ir draudimas griauti bet kurioje bendrijoje esantį namą su tikslu pervežti kokias nors statybos medžiagas į kitą miestą. 3 Tremtinių vaikams skirdavo vieną dvyliktąją šeimos

⁵⁵ Paskutinėmis Saturnalių (prasidėdavo gruodžio 17 d.) dienomis vykusi šventė, kurios metu buvo keičiamasi iš vaško arba molio nulipdytomis figūrėlemis.

⁵⁶ *omnes reges muneribus suis vicit*. Galima skaityti dvejopai: kalbama apie diplomatinius Hadriano sprendimus arba apie tai, kad jis pranoko kitus karalius savo dovanų apimtimis ir verte.

turto. 4 Nepriimdavo svarstyti bylų dėl valdovo įžeidimo. 5 Atsisakydavo palikimo iš jam nepažįstamų asmenų, kaip ir atsisakydavo iš pažįstamų, jei jie turėdavo vaikų. 6 Kas liečia lobio radybas, numatė tokias sąlygas: jei asmuo randa ką nors savo valdose, pats ir gali tai pasilikti; jei valdos svetimos, pusę atiduoda šeimininkui; jei valdos priklauso valstybei, lygią dalį atiduoda į imperatoriaus kasą. 7 Uždraudė šeimininkams žudyti savo vergus; jei šie būtų to nusipelnę, įsakė mirties bausmės siekti teismo keliu. 8 Taip pat uždraudė be išankstinės priežasties parduoti vergą ar tarnaitę gladiatorių mokytojams ir sąvadautojams. 9 Jei žmogus savo sprendimų dėka nusigyvendavo ir išėikvodavo sukauptą turtą, Hadriano įsakymu tokį žmogų amfiteatre nuplakdavo ir paleisdavo. Panaikino sunkiųjų darbų kalėjimus, kuriuose buvo laikomi vergai ir atleistiniai. 10 Lyties pagrindu atskyrė prausyklas. 11 Jei savo namuose būdavo nužudomas šeimininkas, [remiantis Hadriano potvarkiu] į tardymą imdavo ne visus vergus, o tik tuos, kurie nusikaltimo metu buvo netoliese ir galėjo iš anksto kažką įtarti.

19 1 Būdamas imperatoriumi ėjo ir pretoriaus pareigas Etrūrijoje. Lacijaus miestuose buvo diktatoriumi, edilu ir duumviru, Neapolyje demarchu. Savo tėvonijoje buvo penktiems metams renkamu duumviru, kaip ir savo kitoje tėvonijoje Hadrijoje. Atėnuose buvo demarchu.

2 Bemaž visuose miestuose ką nors pastatė ir surengė kokias nors žaidynes. 3 Atėnų stadione surengė tūkstančio žvėrių medžioklę. 4 Iš Romos miesto nebuvo atšaukęs nei vieno kovotojo su žvėrimis ar aktorius. 5 O pačioje Romoje, tarp kitų nesuskaičiuojamų malonumų, savo uošvės garbei gyventojams dalijo prieskonius, Trajano garbei įsakė teatro laiptus nulieti balzamu ir šafrano kvepalais. 6 Teatre pagal senuosius papročius statė visų žanrų spektaklius, išleisdavo vaidinti rūmų aktorius. 7 Cirko žaidynėse pats nudėjo daugybę žvėrių, dažnu atveju po šimtą liūtų. 8 Dažnai rengdavo piriškų karo šokių pasirodymus liaudžiai. Pats dažnai stebėjo gladiatorių kovas. 9 Kur tik iškildavo koks naujas pastatas, o Hadrianas pastatė jų begalę, jis nei vieno nepažymėdavo savo vardu, išskyrus šventyklą, kurią iškėlė tėvo Trajano garbei. 10 Romoje atstatė Panteoną, Septą, Neptūno Baziliką, daugybę šventyklų, Augusto Forumą, Agripos Pirtis; kiekvieną atnaujintą pastatą pašventino vardais tų, kurie pirmieji jį statė. 11 Pastatė ir savo vardo tiltą bei kapą greta Tiberio upės, atstatė Gerosios Deivės šventyklą. 12 Taip pat su architekto Dekriano pagalba stačiomis ore pakabino Kolosą ir perkėlė jį iš ankstesnės buvimo vietos,

kurioje dabar stovi Šventovė Miestui – tokiam dideliam darbui Hadrianas pasitelkė dvidešimt keturis dramblis. ¹³ Kai nuo šios Nerono garbei pastatytos skulptūros buvo pašalinti jo veido bruožai, Hadrianas ją pašventė Saulei, o su architekto Apolodoro pagalba ketino pastatyti ir panašų paminklą Mėnuliui.

20 ¹ Kalbėdamas net su žemiausių luomų atstovais buvo išskirtinai malonus, neapkęsdamas tų, kurie tarsi iš nuolankumo aukštai valdovo padėčiai šykštėjo jį pamaloninti tokiu žmogišku bendravimu. ² Atvykęs į Aleksandriją, Muziejaus⁵⁷ mokytojams pateikė visą eilę klausimų ir pats į pateiktus klausimus atsakė. ³ Pasak Marijaus Maksimo, iš prigimties Hadrianas buvo žiaurus žmogus, o daugelis jo malonių poelgių buvo daromi iš baimės, kad tik neprieitų to paties galo, kurio sulaukė Domicianas⁵⁸.

⁴ Ir nors nemėgo matyti savo vardo ant pastatų, jis Hadrianopoliais pavadino visą eilę miestų, net Kartaginą bei dalį Atėnų. ⁵ Taip pat davė savo vardą ir begalei akvedukų. ⁶ Pirmasis paskyrė advokatą imperatoriaus kasai.

⁷ Pasižymėjo nepaprasta atmintimi ir išskirtiniais protiniais sugebėjimais – mat pats ir diktudavo kalbas, ir pats į viską atsakydavo. ⁸ Išliko labai daug jo pajuokavimų; Hadrianas buvo tikrai kandokas. Vienas iš garsesnių nutikimų buvo kai Hadrianas atsisakė kažkuo padėti vienam pražilusiam vyrui, o šis nusidažė plaukus ir paprašė to paties dar kartą. Tada Hadrianas jam atsakė: „Padėti negaliu – jau sakiau tai tavo tėvui.“

⁹ Daugybę žmonių be nomenklatoriaus⁵⁹ pagalbos šaukdavo jų vardais, kuriuos išgirsdavo tik vieną sykį ir dar paminėtus kartu, net pataisydavo kartais klystančius nomenklatorius. ¹⁰ Vardu šaukdavo ir veteranus, kuriuos kitados atleido nuo tarnybos. Net knygas, perskaitytas ant smūgio ir daugeliui nežinomas, galėjo atpasakoti atmintinai. ¹¹ Jei galima patikėti, vienu metu galėjo rašyti, diktuoti, klausytis ir šnekučiuotis su savo draugais. Buvo perpratęs visas valstybines sąskaitas geriau nei savo namų ūkį žino bet kuris kruopštus šeimos vyras. ¹² Taip mylėjo arklius ir šunis, kad statydavo jiems antkapius. ¹³ Vienoje

⁵⁷ Antikos laikais vienas žymiausių mokslo ir kultūros centrų, įkurtas Egipte 280 m. pr. Kr. valdant Ptolemajui I Soterui. Šalia muziejaus veikė žymioji Aleksandrijos biblioteka.

⁵⁸ 96 m. po Kr., rugsėjo 18 d. imperatorius Domicianas buvo nužudytas savo rūmų aplinkoje

⁵⁹ Asmuo, lydintis imperatorių ir pasakinėjantis sutiktų žmonių vardus.

vietoje, kurioje kartą pats sėkmingai sumedžiojo ir nudobė lokį, įkūrė miestą pavadinimu Hadrianoteros.

21 ¹ Teisėjus kvosdavo visuomet ir visus – klausinėdavo tol, kol surasdavo tiesą. ² Nenorėjo matyti savo atleistinių tampant įtakingais visuomenės veikėjais, nei juolab darant bent kiek įtakos jo paties asmeniui, sakydamas, kad visi jo pirmtakai valdovo soste pasižymėjo savo atleistinių ydomis, ir pats bausdamas kiekvieną savo atleistinį, kuris tik apie jį pasigirdavo. ³ Iš to yra žinomas vienas tikrai žiaurus, bet ir gana juokingas nutikimas su vergu. Mat vieną sykį išvydęs, kaip jo paties vergas, besišalindamas iš Hadriano akivaizdos, praeina tarp dviejų senatorių, pasiuntė kažką duoti tam vergui antausį ir įspėti: „Nevaikščiok tarp tų, kurių vergu dar gali tapti.“

⁴ Iš patiekalų labiausiai mėgo tokį „keturgubą vaistą“⁶⁰, pagamintą iš pyrago tešloje užkeptos fazano mėsos, kiaulės tešmenų ir kumpio.

⁵ Jo valdymo laikais pasitaikė ir bado metų, ir ligų protrūkių, ir žemės drebėjimų – kiekvienu atveju Hadrianas kaip įmanydamas rūpindavosi padėti bei ateidavo į pagalbą nuo šių negandų nukentėjusiems miestams. ⁶ Buvo ir patvinęs Tiberis. ⁷ Daugybei miestų suteikė lotynų teisę, daugybę atleido nuo mokesčių.

⁸ Jam valdant nebuvo jokių svarbių karo žygių, o ir pradėti karai buvo išspręsti bemaž tyliai. ⁹ Dėka rodomo didelio susidomėjimo kariniais reikalais, o drauge ir dėl savo išskirtinai pakantaus santykio su pačiais kariais, Hadrianą kariuomenė labai mėgo. ¹⁰ Taip pat visada turėjo draugišką ryšį su partais, mat iš ten patraukė karalių, kuris buvo Trajano statytinis. ¹¹ O armėnams leido turėti savo karalių, nors prie Trajano jie turėjo imperatoriaus vietininką. ¹² Iš mesopotamiečių nereikalavo duoklės, kurią jiems buvo uždėjęs Trajanas. ¹³ Puoselėjo stiprią draugystę su albanais ir hiberiečiais, mat buvo aprūpinęs jų karalius gausiomis dovanomis, nors galimybę apsilankyti pas imperatorių jie ir vertino su panieka. ¹⁴ Tuo tarpu baktrų karaliai nuolankiai siuntė pasiuntinius su tikslu prašyti jo draugystės.

⁶⁰ Lot. tetrapharmacum = sen. gr. τετραφάρμακον (φαρμάκιον, τό vaistai, gydomoji priemonė), patiekalas iš keturių dalių.

22 ¹ Labai dažnai skirdavo globėjus. Pilietiniame gyvenime laikėsi tokios pat drausmės kaip ir karinėmis sąlygomis. ² Įsakė senatoriams ir raiteliams viešumoje visuomet dėvėti togas, išskyrus tuos atvejus, kai juos buvo galima sutikti grįžtančius iš pietų. ³ Pats, kol būdavo Italijoje, rodydavosi tik su toga. ⁴ Atsistojęs priimdavo į puotą ateinančius senatorius bei visuomet gulėjo prie stalo apsirengęs tik graikiško stiliaus apsiaustą arba togą. ⁵ Artėjant puotos dienos atidžiai skaičiuodavo išlaidoms reikiamą sumą ir grąžino ją prie senovėje galiojusių ribų. ⁶ Uždraudė įvažiuoti į miestą vežimams su labai stambiais krovniais. ⁷ Neleido miestų ribose joti žirgu. Praustis viešose pirtyse anksčiau nei aštuntą valandą buvo leidžiama tik ligoniams. ⁸ Laiškus ir prašymus pirmasis paskyrė tvarkyti romėnų raiteliams. ⁹ Hadrianas mielai apipildavo turtais tuos, kuriuos matė kaip vargšelius ir teisuolius – tiesa, pralobusiems gudraus proto dėka jis jautė tik neapykantą. ¹⁰ Uoliai išpažino romėniškas apeigas, o svetimšalių apeigas laikė nieku. Ėjo vyriausiojo pontifiko pareigas. ¹¹ Dažnai sprendė bylas Romoje ir provincijose, savo tarybon kviesdamas konsulus, pretorius ir iškiliausius senatorius. ¹² Nusausino Fucino ežerą. ¹³ Paskyrė keturis konsularus kaip teisėjus visai Italijai. ¹⁴ Afrikiečiai mylinčiai pasitiko Hadrianą kai šis atvyko į Afriką, mat po penkerius metus trukusios sausros, jam pasirodžius ėmė lyti.

23 ¹ Ir išties keliaudamas per visus pasaulio kraštus nuoga galva, ir per tokią daugybę sunkiausių audrų ir šalčių, Hadrianas buvo ištiktas ligos, priklausčiusios jį prie lovos⁶¹. ² Įpėdinio klausimas vertė jį nerimauti; pirmiausia pagalvojo apie Servianą, kurį vėliau, kaip ir sakėme, privertė nusižudyti. ³ Tas pats nutiko ir Fuskui, kurio sprendimui siekti valdžios lemiamą įtaką padarė būrimai ir pranašiški ženklai. ⁴ Hadrianas, paveiktas savo įtarimų, išsiugdė aršiausią neapykantą Platorijui Nepotui, kurį kitados taip mylėjo, kad net atleido už tą kartą, kai nuėjęs aplankyti sergantį Nepotą liko už durų, mat šis jo nepriėmė. ⁵ Panašiai neapkentė ir Terencijaus Genciano – jo, beje, nekentė dar aršiau, nes matė, kiek daug vilčių į jį deda senatas. ⁶ Galiausiai tartum būsimus imperatorius prakeikė visus, kuriuos įsivaizdavo esant vertus imperinės valdžios. ⁷ Vis dėlto Hadrianas sėkmingai tramdė kiekvieną savo prigimtinio žiaurumo priepuolį, kol vieną sykį Tiburo viloje jį ištiko kraujavimo priepuolis⁶², beveik privedęs valdovą prie galo. ⁸ Tik tada Hadrianas nesivaržydamas įsakė Servianui nusižudyti, kaltindamas jį valdžios troškimu – juk tai esą Servianas sumanė surengti pietus karališkiems vergams, juk tai jis sėdi karališkame krėsle,

⁶¹ Žr. p. 20.

⁶² *profluvio sanguinis*. Galimai dėl ligos komplikacijų Hadrianui pakilo spaudimas ir jis ėmė smarkiai kraujuoti iš nosies, ko pasekoje prarado daug kraujo ir patyrė miokardo infarktą.

irengtame šalia jo lovos, juk tai jis, devyniasdešimtmetis senis, iki šiol stojasi ir eina pasitikti į sargybą paskirtų karių; Hadrianas atsikratė ir daugelio kitų, tiek atvirai, tiek klasta. ⁹ Net nebuvo apsieita be kalbų, kad kai mirė jo žmona Sabina, ją esą nunuodijo Hadrianas.

¹⁰ Po to nusprendė įsivaikinti Ceionijų Komodą, buvusio sąmokslininko Nigrino žentą, sau mielos išvaizdos vyrą. ¹¹ Tad, visiems prieštaraujant, įsisūnyjo⁶³ Ceionijų Komodą ir skyrė jam Elijaus Vero Cezario vardą. ¹² Jo įvaikinimo proga surengė cirko žaidynes ir dalijo pinigines dovanas piliečiams bei kariams. ¹³ Pagerbė jį pretūra ir akimirksniu paskyrė vadovauti Panonijos žemėms, suteikė konsulo pareigas ir joms reikalingas išlaidas. Tą patį Komodą antrąsyk paskyrė konsulu. ¹⁴ O tada pamatė, kaip jam stinga sveikatos, ir po to dažniausiai kartodavo: „Mes atsirėmėme į griūvančią sieną ir iššvaistėme keturis milijonus sestercijų, kurias išdalijome liaudžiai ir kareiviams Komodo įvaikinimo proga.“ ¹⁵ Tuo tarpu Komodas dėl silpnos sveikatos nesugebėjo net senate išreikšti padėkos Hadrianui už savo įvaikinimą. ¹⁶ Galop išgėrus didesnę kiekį vaistų jo sveikata dar pasunkėjo ir Komodas mirė miego metu per pačias sausio kalendas⁶⁴. Siekdamas nedrumsti svarbių valstybinių apeigų, Hadrianas uždraudė jo gedulą.

24 ¹ Mirus Elijui Verui Cezariui, sunki ligoto Hadriano būklė tik dar labiau paūmėjo ir jis įsivaikino⁶⁵ Arijų Antoniną (kuris vėliau buvo vadinamas Pijumi), su sąlyga, kad šis taip pat įsivaikins du sūnus – Anijų Verą ir Marką Antoniną⁶⁶. ² Vėliau jiedu buvo pirmieji Augustai, kurie kartu valdė valstybę. ³ O Antoninas, sakoma, buvo vadinamas Pijumi dėl to, kad ištiesdavo ranką pasiremti savo brandaus amžiaus išvargintam uošviui, ⁴ nors kiti sako, kad šią pravardę jis gavo už tai, kad išgelbėjo nemažą skaičių senatorių iš jau siautėti pradėjusio Hadriano, ⁵ o dar kiti – už tai, kad pats labai pagerbė Hadrianą po jo mirties. ⁶ Žinia apie Antonino įvaikinimą tuo metu įskaudino nemažai žmonių, tarp jų ypač miesto prefektą Katilijų Severą, ruošusį sau kelią į imperinį sostą. ⁷ Kai tas reikalas išaiškėjo, Severas oriai leidosi būti pakeičiamas pareigose ir grįžo į privatų gyvenimą.

⁶³ 136 m. po Kr.

⁶⁴ 138 m. po Kr. sausio 1 d.

⁶⁵ 138 m. po Kr. vasario 25 d.

⁶⁶ Autorius sumaišo vardus: Antoninas Pijus įsivaikino neseniai mirusio Komodo sūnų Liucijų Verą ir savo sūnėną Marką Aurelijų.

8 Tuo tarpu Hadrianas, jau persmelktas visiško pasibjaurėjimo savo gyvenimu, įsakė vienam tarnui persmeigti jį kardu. 9 Kai ši žinia pasklido ir galiausiai pasiekė Antoniną, sūnus kartu su prefektais atvyko pas Hadrianą ir maldavo jį kantria širdimi iškęsti tą neišvengiamą vargą, kurį neša mirtis, Antoninui kalbant, kad užsitarnaus tėvažudžio vardą jei pats Hadriano išūnytas leis jam numirti; 10 o šis, įsiutęs, pareikalavo nukirsdinti jį įdavusį žmogų, kurį vėliau Antoninas apsaugojo. 11 Po to, nors ir nenusišalino nuo valstybės reikalų, tuojau pat surašė testamentą. 12 Ir po testamento surašymo dar kartą pamėgino nusižudyti, bet tik dar labiau įsiuto, kai iš jo atėmė durklą. 13 Taip pat reikalavo nuodų iš gydytojo, o šis, kad neduotų nuodų imperatoriui, nusižudė pats.

25 1 Šiuo laikotarpiu jį netikėtai aplankė kažkokia moteris, kuri kalbėjo apie sapne ją ištikusią pranašystę: jei ji atkalbės Hadrianą nuo savižudybės, jis visiškai atgaus jėgas; moteris pirmą sykį to nepadariusi apako. Tačiau buvo dar kartą įspėta taip kreiptis į Hadrianą ir bučiuoti jo kelius; šitaip padariusi atgaus regą. 2 Kai moteris išpildė sapną, ji atgavo regą nusiplovusi akis vandeniu iš šventyklos, kurioje prieš tai lankėsi. 3 Taip pat sykį pas karščiuojantį Hadrianą atėjo vienas senas neregys iš Panonijos ir jį palietė. 4 Taip nutikus ir pats senis atgavo regą, ir Hadrianą apleido karštinė; kaip bebūtų, Marijus Maksimas mini šiuos stebuklus kaip apgaules.

5 Po to, palikęs Antoniną vadovauti Romai, Hadrianas skubiai išvyko į Bajus. 6 Kai jam ir tai niekuo nepadėjo, pasišaukęs Antoniną mirė jo akivaizdoje ten pat Bajuose, šeštą liepos idų dieną⁶⁷. 7 Niekam nematant⁶⁸, buvo palaidotas Cicerono viloje Puteoluose.

8 Artėjant savo paties mirčiai, Hadrianas įsakė nusižudyti ir devyniasdešimt metų nugyvenusiam Servijanui, kad šis, kaip buvo sakyta anksčiau, jo nepergyventų ir, kaip Hadrianui atrodė, neperimtų valdžios; taip pat už lengvus nusižengimus pasmerkė mirčiai daugelį žmonių, kuriuos Antoninas išsaugojo. 9 Dar sakoma, kad mirdamas sukūrė tokį eilėrašį:

⁶⁷ 138 m. po Kr. liepos 10 d.

⁶⁸ *invisusque omnibus*, t.y. arba „visų nekenčiamas“. Hadriano reputacija prieš mirtį buvo tikrai prasta, bet galima tikėtis, kad laidojant imperatorių dalyvavo gana mažai žmonių (Birley 1997, 300).

Dūšele klajokle švelnute,
tu kūnui svetys ir palyda,
ir kur dabar tu keliausi,
išbālus, sustingus, nuogutė?
Nors mėgai juoktis, daugiau nejuokausi!

¹⁰ Tokių eilėraščių sukūrė ir daugiau (tik nedaug geresnių), ir graikiškai.

¹¹ Gyveno 62 metus, 5 mėnesius, 17 dienų. Valdė 20 metų, 11 mėnesių.

26 ¹ Hadrianas nešiojo bangomis sušukuotus plaukus ir turėjo užžėlusią barzdą, kad pridengtų natūraliai veide atsirandančias žaizdas, buvo aukšto ūgio ir dailios išvaizdos, tvirto stoto. ² Daug jojo žirgu ir vaikščiojo, nuolat mankštindavosi su ginklais ir piliumu. ³ Medžiojo; liūtą dažniausiai nudobdavo savo rankomis. Tačiau ir pats medžiodamas buvo susilaužęs raktikaulį bei šonkaulį. Laimikiu visada dalijosi su draugais. ⁴ Visose savo puotose priklausomai nuo progos svečiams rodydavo tragedijas, komedijas, atelanas, arfistų, skaitovų, poetų pasirodymus. ⁵ Nepaprastai gražiai pastatė savo Tiburo Vilą⁶⁹ – atskiras jos dalis Hadrianas pavadino pagal imperines provincijas ir garsias vietas, kaip antai Likėjas, Akademija, Pritanėjas, Kanopas, Poikilė ir Tempė. O kad niekas neliktų praleista, įsirengė net ir požemio karalystę.

⁶ Šie ženklai įspėjo Hadrianą apie artėjančią mirtį: kai per savo paskutinį gimtadienį meldėsi už Antoniną, jo purpurinė toga pati nuslinko žemyn ir atidengė imperatoriaus galvą. ⁷ Žiedas, kuriame buvo išraižytas jo paties atvaizdas, pats nukrito nuo piršto. ⁸ Dieną prieš Hadriano gimtadienį į senatą atėjo nežinia koks raudantis vyras – prieš jį atsidūręs valdovas buvo apimtas didelio jaudulio, nes pasijuto taip, lyg su kažkuo kalbėtusi apie savo mirtį; tuo tarpu to vyro žodžių niekas kitas nesuprato. ⁹ Ir kai senate norėjo pasakyti „mano sūnui mirus“, pasakė „man mirus“. ¹⁰ Sykį susapnavo, kad iš tėvo prašo sau migdomųjų. Taip pat turėjo sapną, kuriame jį užgula liūtas.

⁶⁹ Tiburo mieste stovėjusi Hadriano vila buvo viena didžiausių ir prašmatniausių Romos imperatorių vilų. Jos teritorija siekė 120 hektarų (Bruno et al. 2013, 103).

27 ¹ Po savo mirties Hadrianas sulaukė nemažai kaltinimų iš didelio skaičiaus žmonių. ² Senatas norėjo jo potvarkius padaryti negaliojančiais. Būtų ir nesutikęs jam suteikti dievo vardo, jei Antoninas nebūtų to prašęs. ³ Galiausiai tai jis pastatė šventyklą Puteoluose kaip paminklą Hadriano kapui, paskyrė jo garbei kas penkmetį vykstančias varžybas, flaminų bei žinių kolegijas ir išnaudojo eilę kitų būdų pagerbti Hadrianą taip, kaip priklauso dievybei. ⁴ Dėl to, pasak daugelio, kaip minėta anksčiau, jis buvo pramintas Antoninu Pijumi.

Išvados

1. Literatūrinė prieiga prie *Augustų istorijos* suteikia galimybę įvertinti biografijos autoriaus rašymo stilių bei platesnę kūrinio tematiką. HA autorius rašo kompiliuodamas ir nenuosekliai dėliodamas pasakojimą, tačiau vadovaujasi istoriografijoje susiformavusiais modeliais ir tropais. Galima sakyti, kad autorius siekia pateikti istoriografiškai adekvatų tekstą, tačiau ir nori patraukti skaitytojo dėmesį savo kūrybiniais sprendimais, suteikti biografijai literatūriškumo.
2. HA autorius konstruoja imperatoriaus Hadriano įvaizdį pabrėždamas skirtingus ir prieštarigus valdovo būdo bruožus. Tarp šių bruožų kylanti prieštara aiškintina tuo, kad autorius siekia pavaizduoti Hadrianą kaip permainingą imperatorių. Permainingumas kaip svarbiausias imperatoriaus būdo bruožas leidžia skaityti „Hadriano gyvenimą“ *Augustų istorijoje* kaip kūrinį, kuriuo siekiama pavaizduoti sudėtingą principato laikų politinę aplinką ir parodyti, koks gali būti tokioje aplinkoje veikiantis imperatorius. Hadrianas pasirinktas kaip šį sudėtingumą iliustruojantis pavyzdys.
3. Šio darbo metu naudota prieiga privedė prie teiginių, kuriuos galima pagrįsti pavyzdžiais iš teksto ir suderinti su mokslinėje literatūroje keliamomis prielaidomis. Tai reiškia, kad šiame darbe pasirinktą būdą skaityti „Hadriano gyvenimą“ galima taikyti ir kitoms *Augustų istorijos* biografijoms. Taip galima patvirtinti arba paneigti darbo metu suformuluotus teiginius bei išsamiau atsakyti, kokia yra šio enigmatiško imperinių biografijų ciklo tema ir paskirtis.

Mokslinė literatūra ir šaltiniai

Šaltiniai

1. Ausonius, Decimus Magnus, 1991: *The Works of Ausonius*, ed. R. P. H. Green, Clarendon Press: Oxford;
2. Cassius, Dio, 1925: *Roman History*, VIII t., į anglų k. vert. Earnest Cary, Cambridge: Harvard University Press;
3. *The Scriptorum Historiae Augustae* I–II t., eds. Susan H. Ballou, Hermann Peter, į anglų k. vert. David Magie, Cambridge: Harvard University Press⁷⁰.

Mokslinė literatūra

1. Adams, J. N., 1972: „On the Authorship of the *Historia Augusta*“, *The Classical Quarterly*, 22 (1), 186–194;
2. Albrecht, Michael von, 1997: *A History of Roman Literature*, II t., E. J. Brill: Leiden;
3. Bird, H. W., 1971: „Suetonian Influence in the Later Lives of the *Historia Augusta*“, *Hermes*, 99 (2), 129–134;
4. Birley, Anthony R., 1997: *Hadrian, the Restless Emperor*, London: Routledge;
5. Bratu, Cristian, 2015: „Prologues as "Locus Auctoris" in Historical Narratives: An Overview from Antiquity to the Middle Ages“, *Mediaevistik*, 28, 47–65;
6. Bruno, Matthias, Attanasio, Donato, Yavuz, Ali Bahadır, 2013: „Hadrian's Villa and the Use of the Aphrodisian Marbles from the Göktepe Quarries“, *Hadrian: Art, Politics, Economy*, ed. Thorsten Opper, British Museum, 103–111.
7. Burgess, R. W., „Principes cum Tyrannis: Two Studies on the Kaisergeschichte and Its Tradition“, *The Classical Quarterly*, 43 (2), 491–500;
8. Dunkle, Roger J., 1967: „The Greek Tyrant and Roman Political Invective of the Late Republic“, *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 98, 151–171;

⁷⁰ Skaitmeninė versija (nuoroda internetu):

http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Historia_Augusta/home.html

9. —, 1971: „The Rhetorical Tyrant in Roman Historiography: Sallust, Livy and Tacitus“, *The Classical World*, 65 (1), 12–20;
10. Everitt, Anthony, 2010: *Hadrian and the Triumph of Rome*, New York: Random House.
11. Grey, Cam, 2016: „Hadrian the Traveler: Motifs and Expressions of Roman Imperial Power in the Vita Hadriani“, *História (São Paulo)*, 35 (85), 1–20;
12. Grethlein, Jonas, 2011: „The Rise of Greek Historiography and the Invention of Prose“, *The Oxford History of Historical Writing*, I t., eds. Andrew Feldherr, Grant Hardy, 148–170;
13. Hazel, John, 2002: *Who's Who in the Roman World*, London: Routledge;
14. Langenfeld, Kathryn A., 2017: *Forging a History: the Inventions and Intellectual Community of the Historia Augusta*, Duke University (daktaro disertacija).
15. Lendering, Jona, 2004: „Historia Augusta“, Livius.org. Nuoroda internetu: <https://www.livius.org/sources/content/historia-augusta/> (žiūrėta 2022 05 10);
16. Marriot, Ian, 1979: „The Authorship of the Historia Augusta: Two Computer Studies“, *The Journal of Roman Studies*, 69, 65–77;
17. Meckler, Michael, 1996: „The Beginning of the Historia Augusta“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 45 (3), 364–375;
18. Momigliano, Arnaldo, 1954: „An Unsolved Problem of Historical Forgery: The Scriptores Historiae Augustae“, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 17 (1/2), 22–46;
19. —, 1969: „Ammianus and the Historia Augusta by Ronald Syme“ (recenzija), *The English Historical Review*, 84 (332), 566–569;
20. —, 1973: „Emperors and Biography. Studies in the Historia Augusta by Ronald Syme“ (recenzija), *The English Historical Review*, 88 (346), 114–115;
21. Pausch, Dennis, 2010: „Libellus non tam diserte quam fideliter scriptus? Unreliable Narration in the Historia Augusta“, *Ancient Narrative*, 8, 115–135;
22. Roux, Marie, 2018: „Historia Augusta, Life of Hadrian XIV.2“, *Judaism and Rome*. Nuoroda internetu: <https://www.judaism-and-rome.org/historia-augusta-life-hadrian%C2%A0xiv2> (žiūrėta 2022 05 25);
23. Sansone, David, 1990: „The Computer and the Historia Augusta: A Note on Marriot“, *The Journal of Roman Studies*, 80, 174–177;
24. Syme, Ronald, 1968: *Ammianus and the Historia Augusta*, Oxford: Clarendon Press;

25. —, 1971: *Emperors and Biography: Studies in the Historia Augusta*, Oxford: Clarendon Press;
26. —, 1978: „Propaganda in the Historia Augusta“, *Latomus*, 37 (1), 173–192;
27. Thomson, Mark, 2007: „The Original Title of the Historia Augusta“, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 56 (1), 121–125;
28. Wallace-Hadrill, Andrew. 2011: „The Roman Imperial Court: Seen and Unseen in the Performance of Power“, *Royal Courts In Dynastic States And Empires: A Global Perspective*, eds. J. Duindam, T. Artan, & M. Kunt, Brill, 91–102.
29. White, Peter, 1967: „The Authorship of the Historia Augusta“, *The Journal of Roman Studies*, 57 (1/2), 115–133.

Markas Aurelijus Piesinas

Imperatoriaus įvaizdžio konstravimas: Hadriano gyvenimas *Augustų Istorijoje*

Santrauka

Šiame darbe nagrinėjama imperatoriaus Hadriano biografija iš rinkinio *Historia Augusta*. Darbe apžvelgiama paties rinkinio problematika ir specifika, analizuojama, kaip HA autorius konstruoja imperatoriaus Hadriano įvaizdį. Darbe HA tiriama ne tik kaip istorinis, bet kaip ir literatūrinis tekstas. Išskiriamos dvi imperatoriaus įvaizdžio kategorijos – Hadriano reputacija ir Hadriano savybės; aptariami su šiomis kategorijomis susiję imperatoriaus bruožai, kuriuos tekste pateikia HA autorius. Darbe teigiama, kad HA tekste kaip pagrindinė imperatoriaus Hadriano savybė išskiriamas jo permainingumas. Taip pat teigiama, kad HA autorius, naudodamasis Hadriano figūra, piešia I–II a. po Kr. principato politinį paveikslą. Darbe taip pat pateikiamas lietuviškas šaltinio vertimas su komentarais. *Raktiniai žodžiai*: Hadrianas, Historia Augusta, biografija, istoriografija, imperatoriaus įvaizdis, principatas.

Markas Aurelijus Piesinas

Constructing the Emperor's Image: Hadrian's Life in the *Historia Augusta*

Summary

This MA thesis examines Hadrian's biography from the *Historia Augusta* collection. It presents an overview of the problems typically associated with the HA and the writer's style. This thesis analyzes how the HA author constructs Hadrian's image as an emperor. It approaches the HA not only as a historical, but also as a literary text. The two main categories of the emperor's image are defined: Hadrian's reputation and Hadrian's traits; the thesis discusses what specific traits does the author emphasize and how they form a unified image of the emperor. It is stated that Hadrian's variability of character is emphasized as his principal quality of character. It is also said that the author uses Hadrian's figure as a way to represent the political landscape of the principate in the 1–2 c. AD. The thesis also contains the first Lithuanian translation of the text of Hadrian's biography from the HA.

Keywords: Hadrian, Historia Augusta, biography, historiography, emperor's image, principate.

Priedai

Aelii Spartianii

De Vita

H a d r i a n i

1 1 Origo imperatoris Hadriani vetustior a Picentibus, posterior ab Hispaniensibus manat; si quidem Hadria ortos maiores suos apud Italicam Scipionum temporibus resedisse in libris vitae suae Hadrianus ipse commemorat. 2 Hadriano pater Aelius Hadrianus cognomento Afer fuit, consobrinus Traiani imperatoris; mater Domitia Paulina Gadibus orta, soror Paulina nupta Serviano, uxor Sabina, atavus Marullinus, qui primus in sua familia senator populi Romani fuit.

3 Natus est Romae VIII kal. Feb. Vespasiano septies et Tito quinquies consulibus. 4 ac decimo aetatis anno patre orbatus Ulpium Traianum praetorium tunc, consobrinum suum, qui postea imperium tenuit, et Caelium Attianum equitem Romanum tutores habuit. 5 imbutusque impensius Graecis studiis, ingenio eius sic ad ea declinante ut a nonnullis Graeculus diceretur. 2 1 quintodecimo anno ad patriam rediit ac statim militiam iniit, venandi³ usque reprehensionem studiosus. 2 quare a Traiano abductus a patria et pro filio habitus nec multo post decemvir litibus iudicandis datus atque inde tribunus secundae Adiutricis legionis creatus. 3 post hoc in inferiorem Moesiam translatus extremis iam Domitiani⁴ temporibus. 4 ibi a mathematico quodam de futuro imperio id dicitur comperisse quod a patruo magnum Aelio Hadriano peritia caelestium callente praedictum esse compererat. 5 Traiano a Nerva adoptato ad gratulationem exercitus missus in Germaniam superiorem translatus est. 6 ex qua festinans ad Traianum, ut primus nuntiaret excessum Nervae, a Serviano, sororis viro, (qui sumptibus et aere alieno eius prodito Traiani odium in eum movit) diu detentus fractoque consulte vehiculo tardatus, pedibus iter faciens eiusdem Serviani beneficiarium antevenit. 7 fuitque in amore Traiani, nec tamen ei per paedagogos puerorum quos Traianus impensius diligebat, . . . Gallo favente defuit. 8 quo quidem tempore cum sollicitus de imperatoris erga se iudicio, Vergilianas sortes consuleret,

Quis procul ille autem ramis insignis olivae
sacra ferens? nosco crines incanaque menta
regis Romani, primam qui legibus urbem
fundabit, Curibus parvis et paupere terra
missus in imperium magnum, cui deinde subibit . . .

sors excidit, quam alii ex Sibyllinis versibus ei provenisse dixerunt. 9 habuit autem praesumptionem imperii mox futuri ex fano quoque Nicephorii Iovis manante responso, quod Apollonius Syrus Platonius libris suis indidit. 10 denique statim suffragante Sura ad amicitiam Traiani plenior rediit, nepte per sororem Traiani uxore accepta favente Plotina, Traiano leviter, ut Marius Maximus dicit, volente.

3 1 Quaesturam gessit Traiano quater et Articuleio consulibus, in qua cum orationem imperatoris in senatu agrestius pronuntians risus esset, usque ad summam peritiam et facundiam Latinis operam dedit. 2 post quaesturam acta senatus curavit atque ad bellum Dacicum Traianum familiariter prosecutus est; 3 quando quidem et indulsisse vino se dicit Traiani moribus obsequentem atque ob hoc se a Traiano locupletissime muneratum. 4 tribunus plebis factus est Candido et Quadrato iterum consulibus, 5 in quo magistratu ad perpetuam tribuniciam potestatem omen sibi factum adserit, quod paenulas amiserit, quibus uti tribuni plebis pluviae tempore solebant, imperatores autem numquam. unde hodieque imperatores sine paenulis a togatis videntur. 6 secunda expeditione Dacica Traianus eum primae legioni Minerviae praeposuit secumque duxit; quando quidem multa egregia eius facta claruerunt. 7 quare adamante gemma quam Traianus a Nerva acceperat donatus ad spem successionis erectus est. 8 praetor factus est Suburano bis et Serviano iterum consulibus, cum sestertium iterum vicies ad ludos edendos a Traiano accepit. 9 legatus postea praetorius in Pannoniam inferiorem missus Sarmatas compressit, disciplinam militarem tenuit, procuratores latius evagantes coercuit. 10 ob hoc consul est factus. in quo magistratu ut a Sura comperit adoptandum se a Traiano esse, ab amicis Traiani contemni desiit ac negligi. 11 et defuncto quidem Sura Traiani ei familiaritas crevit, causa praecipue orationum quas pro imperatore dictaverat.

4 1 usus Plotinae quoque favore, cuius studio etiam legatus expeditionis Parthicae tempore destinatus est. 2 qua quidem tempestate utebatur Hadrianus amicitia Sosii Papi et Platorii Nepotis ex senatorio ordine, ex equestri autem Attiani, tutoris quondam sui, et Liviani et Turbonis. 3 in adoptionis sponsionem venit Palma et Celso, inimicis semper suis et quos postea ipse insecutus est, in suspicionem adfectatae tyrannidis lapsis. 4 secundo consul favore Plotinae factus totam praesumptionem adoptionis emeruit. 5 corrupisse eum Traiani libertos, curasse delicatos eosdemque saepe inisse per ea tempora quibus in aula familiarior fuit, opinio multa firmavit.

6 Quintum iduum Augustarum diem legatus Syriae litteras adoptionis accepit; quando et natalem adoptionis celebrari iussit. 7 tertium iduum earundem, quando et natalem imperii statuit celebrandum, excessus ei Traiani nuntiatus est.

8 Frequens sane opinio fuit Traiano id animi fuisse ut Neratium Priscum, non Hadrianum, successorem relinqueret, multis amicis in hoc consentientibus, usque eo ut Prisco aliquando dixerit: "commendo tibi provincias, si quid mihi fatale contigerit." 9 et multi quidem dicunt Traianum in animo id habuisse, ut exemplo Alexandri Macedonis sine cero successore moreretur, multi ad senatum eum orationem voluisse mittere petiturum, ut, si quid ei evenisset, principem Romanae rei publicae senatus daret, additis dum taxat nominibus ex quibus optimum idem senatus eligeret. 10 nec desunt qui factione Plotinae mortuo iam Traiano Hadrianum in adoptionem adscitum esse prodiderint, supposito qui pro Traiano fessa voce loquebatur.

5 1 Adeptus imperium ad priscum se statim morem instituit et tenendae per orbem terrarum paci operam impendit. 2 nam deficientibus iis nationibus quas Traianus subegerat, Mauri lacessebant, Sarmatae bellum inferebant, Britanni teneri sub Romana ditione non poterant, Aegyptus seditionibus urgebatur, Libya denique ac Palaestina rebelles animos efferebant. 3 quare omnia trans Euphraten ac Tigrim reliquit exemplo, ut dicebat, Catonis, qui Macedones liberos pronuntiavit, quia tueri non poterant. 4 Parthamasirin, quem Traianus Parthis regem fecerat, quod eum non magni ponderis apud Parthos videret, proximis gentibus dedit regem.

5 Tantum autem statim clementiae studium habuit ut, cum sub primis imperii diebus ab Attiano per epistolas esset admonitus, ut et Baebius Macer praefectus urbis, si reniteretur

eius imperio, necaretur et Laberius Maximus, qui suspectus imperio in insula exsulabat, et Frugi Crassus, neminem laederet; 6 quamvis Crassum postea procurator egressum insula, quasi res novas moliretur, iniusso eius occiderit. 7 militibus ob auspicia imperii duplicem largitionem dedit. 8 Lusium Quietum sublatis gentibus Mauris, quos regebat, quia suspectus imperio fuerat, exarmavit, Marcio Turbone Iudaeis compressis ad deprimentum tumultum Mauretaniae destinato.

9 Post haec Antiochia digressus est ad inspiciendas reliquias Traiani, quas Attianus, Plotina et Matidia deferebant. 10 quibus exceptis et navi Romam dimissis ipse Antiochiam regressus praepositoque Syriae Catilio Severo per Illyricum Romam venit.

6 1 Traiano divinos honores datis ad senatum et quidem accuratissimis litteris postulavit et cunctis volentibus meruit, ita ut senatus multa, quae Hadrianus non postulaverat, in honorem Traiani sponte decerneret. 2 cum ad senatum scriberet, veniam petiit, quod de imperio suo iudicium senatui non dedisset, salutatus scilicet praepropere a militibus imperator, quod esse res publica sine imperatore non posset. 3 cum triumphum ei senatus, qui Traiano debitus erat, detulisset, recusavit ipse atque imaginem Traiani curru triumphali vexit, ut optimus imperator ne post mortem quidem triumphum amitteret dignitatem. 4 patris patriae nomen delatum sibi statim et iterum postea distulit, quod hoc nomen Augustus sero meruisset. 5 aurum coronarium Italiae remisit, in provinciis minuit, et quidem difficultatibus aerarii ambitiose ac diligenter expositis.

6 Audito dein tumultu Sarmatarum et Roxolanorum praemissis exercitibus Moesiam petiit. 7 Marcium Turbonem post Mauretanium praefecturae infulis ornatum Pannoniae Daciaeque ad tempus praefecit. 8 cum rege Roxolanorum, qui de inminutis stipendiis querebatur, cognito negotio pacem composuit.

7 1 Nigrini insidias, quas ille sacrificanti Hadriano conscio sibi Lusio et multis aliis paraverat, cum etiam successorem Hadrianus sibimet destinasset, evasit. 2 quare Palma Tarracinis, Celsus Baiis, Nigrinus Faventiae, Lusius in itinere senatu iubente, invito Hadriano, ut ipse in vita sua dicit, occisi sunt. 3 unde statim Hadrianus ad refellendam tristissimam de se opinionem, quod occidi passus esset uno tempore quattuor consulares, Romam venit, Dacia Turboni credita, titulo Aegyptiacae praefecturae, quo plus auctoritatis haberet, ornato, et ad comprimendam de se famam congiarium duplex praesens populo

dedit, ternis iam per singulos aureis se absente divisit. 4 in senatu quoque excusatis quae facta erant iuravit se numquam senatorem nisi ex senatus sententia puniturum. 5 statum cursum fiscalem instituit, ne magistratus hoc onere gravarentur. 6 ad colligendam autem gratiam nihil praetermittens, infinitam pecuniam, quae fisco debebatur, privatis debitoribus in urbe atque Italia, in provinciis vero etiam ex reliquiis ingentes summas remisit, syngraphis in foro divi Traiani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis. 7 damnatorum bona in fiscum privatum redigi vetuit, omni summa in aerario publico recepta. 8 pueris ac puellis, quibus etiam Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adiecit. 9 senatoribus, qui non vitio suo decoxerant, patrimonium pro liberorum modo senatoriae professionis explevit, ita ut plerisque in diem vitae suae dimensum sine dilatione praestiterit. 10 ad honores explendos non solum amicis, sed etiam passim aliquantis multa largitus est. 11 feminas nonnullas ad sustentandam vitam sumptibus iuivit. 12 gladiatorium munus per sex dies continuos exhibuit et mille feras natali suo edidit.

8 1 Optimos quosque de senatu in contubernium imperatoriae maiestatis adscivit. 2 ludos circenses praeter natalicios decretos sibi sprexit. 3 et in contione et in senatu saepe dixit ita se rem publicam gesturum ut scirent populi rem esse, non propriam. 4 tertio consules, cum ipse ter fuisset, plurimos fecit, infinitos autem secundi consulatus honore cumulavit. 5 ipsum autem tertium consulatum et quattuor mensibus tantum egit et in eo saepe ius dixit. 6 senatui legitimo, cum in urbe vel iuxta urbem esset, semper interfuit. 7 senatus fastigium in tantum extulit, difficile faciens senatores ut, cum Attianum ex praefecto praetorii ornamentis consularibus praeditum faceret senatorem, nihil se amplius habere quod in eum conferri posset ostenderit. 8 equites Romanos nec sine se de senatoribus nec secum iudicare permisit. 9 erat enim tunc mos ut, cum princeps causas agnosceret, et senatores et equites Romanos in consilium vocaret et sententiam ex omnium deliberatione proferret. 10 exsecratus est denique principes qui minus senatoribus detulissent. 11 Serviano sororis viro, cui tantum detulit ut ei venienti de cubiculo semper occurreret, tertium consulatum, nec secum tamen, cum ille bis ante Hadrianum fuisset, ne esset secundae sententiae, non petenti ac sine precatone concessit.

9 1 Inter haec tamen et multas provincias a Traiano adquisitas reliquit et theatrum, quod ille in Campo Martio posuerat, contra omnium vota destruxit. 2 et haec quidem eo tristiora videbantur, quod omnia, quae displicere vidisset Hadrianus, mandata sibi ut faceret secreto a Traiano esse simulabat. 3 cum Attiani, praefecti sui et quondam tutoris, potentiam ferre

non posset, nisus est eum obtruncare, sed revocatus est, quia iam quattuor consularium occisorum, quorum quidem necem in Attiani consilia refundebat, premebatur invidia. 4 cui cum successorem dare non posset, quia non petebat, id egit ut peteret, atque ubi primum petiit, in Turbonem transtulit potestatem; 5 cum quidem etiam Simili alteri praefecto Septicium Clarum successorem dedit.

6 Summotis his a praefectura, quibus debebat imperium, Campaniam petiit eiusque omnia oppida beneficiis et largitionibus sublevavit, optimum quemque amicitis suis iungens. 7 Romae vero praetorum et consulum officia frequentavit, convivii amicorum interfuit, aegros bis ac ter die et nonnullos equites Romanos ac libertinos visitavit, solaciis refovit, consiliis sublevavit, convivii suis semper adhibuit. 8 omnia denique ad privati hominis modum fecit. 9 socru suae honores praecipuos impendit ludis gladiatorii ceterisque officiis.

10 1 Post haec profectus in Gallias omnes civitates variis liberalitatibus sublevavit. 2 inde in Germaniam transiit. pacisque magis quam belli cupidus militem, quasi bellum immineret, exercuit tolerantiae documentis eum imbuens, ipse quoque inter manipula vitam militarem magistrans, cibis etiam castrensibus in propatulo libenter utens, hoc est larido caseo et posca, exemplo Scipionis Aemiliani et Metelli et auctoris sui Traiani, multos praemiis nonnullos honoribus donans, ut ferre possent ea quae asperius iubebat; 3 si quidem ipse post Caesarem Octavianum labantem disciplinam incuria superiorum principum retinuit. ordinatis et officiis et impendiis, numquam passus aliquem a castris iniuste abesse, cum tribunos non favor militum sed iustitia commendaret. 4 exemplo etiam virtutis suae ceteros adhortatus, cum etiam vicena milia pedibus armatus ambularet, triclinia de castris et porticus et cryptas et topia dirueret, 5 vestem humillimam frequenter acciperet, sine auro balneum sumeret, sine gemmis fibula stringeret, capulo vix eburneo spatham clauderet, 6 aegros milites in hospitiiis suis videret, locum castris caperet, nulli vitem nisi robusto et bonae famae daret, nec tribunum nisi plena barba faceret aut eius aetatis quae prudentia et annis tribunatus robor impleret, 7 nec pateretur quicquam tribunum a milite accipere, delicata omnia undique summovertet, arma postremo eorum suppellectilemque corrigeret. 8 de militum etiam aetatibus iudicabat, ne quis aut minor quam virtus posceret, aut maior quam pateretur humanitas, in castris contra morem veterem versaretur, agebatque, ut sibi semper noti essent, et eorum numerus sciretur.

11 1 laborabat praeterea, ut condita militaria diligenter agnosceret, reditus quoque provinciales sollerter explorans, ut, si alicubi quippiam deesset, expleret. ante omnes tamen enitebatur, ne quid otiosum vel emeret aliquando vel pasceret.

2 Ergo conversis regio more militibus Britanniam petiit, in qua multa correxit murumque per octoginta milia passuum primus duxit, qui barbaros Romanosque divideret.

3 Septicio Claro praefecto praetorii et Suetonio Tranquillo epistularum magistro multisque aliis, quod apud Sabinam uxorem iniussu eius familiariter se tunc egerant quam reverentia domus aulicae postulabat, successores dedit, uxorem etiam ut morosam et asperam dimissurus, ut ipse dicebat, si privatus fuisset. 4 et erat curiosus non solum domus suae sed etiam amicorum, ita ut per frumentarios occulta omnia exploraret, nec adverterent amici sciri ab imperatore suam vitam, priusquam ipse hoc imperator ostenderet. 5 unde non iniucundum est rem inserere, ex qua constet eum de amicis multa didicisse. 6 nam cum ad quendam scripsisset uxor sua, quod voluptatibus detentus et lavacris ad se redire nollet, atque hoc Hadrianus per frumentarios cognovisset, petente illo com meatum Hadrianus ei lavacra et voluptates exprobravit. cui ille: "num et tibi uxor mea, quod et mihi, scripsit?" 7 et hoc quidem vitiosissimum putant atque huic adiungunt quae de adulterum amore ac nuptiarum adulteriis, quibus Hadrianus laborasse dicitur, adserunt, iungentes quod ne amicis quidem servaverit fidem.

12 1 Compositis in Britannia rebus transgressus in Galliam Alexandrina seditione turbatus, quae nata est ob Apidem, qui, cum repertus esset post multos annos, turbas inter populos creavit, apud quem deberet locari, omnibus studiose certantibus. 2 per idem tempus in honorem Plotinae basilicam apud Nemausum opere mirabili extruxit. 3 post haec Hispanias petiit et Tarracone hiemavit, ubi sumptu suo aedem Augusti restituit. 4 omnibus Hispanis Tarraconem in conventum vocatis dilectumque p38 ioculariter, ut verba ipsa ponit Marius Maximus, retractantibus Italicis, vehementissime ceteris prudenter et caute consuluit. 5 quo quidem tempore non sine gloria gravissimum periculum adiit apud Tarraconem spatians per viridiana servo in se hospitis cum gladio furiosius inruente. quem retentum ille ministris adcurrentibus tradidit et, ubi furiosum esse constitit, medicis curandum dedit in nullo omnino commotus.

6 Per ea tempora et alias frequenter in plurimis locis, in quibus barbari non fluminibus sed limitibus dividuntur, stipitibus magnis in modum muralis saepis funditus iactis atque conexis barbaros separavit. 7 Germanis regem constituit, motus Maurorum compressit et a senatu supplicationes emeruit. 8 bellum Parthorum per idem tempus in motu tantum fuit, idque Hadriani conloquio repressum est.

13 1 Post haec per Asiam et insulas ad Achaïam navigavit et Eleusinia sacra exemplo Herculis Philippique suscepit, multa in Athenienses contulit et pro agonotheta resedit. 2 et in Achaïa quidem etiam illud observatum ferunt quod, cum in sacris multi cultros haberent, cum Hadriano nullus armatus ingressus est. 3 post in Siciliam navigavit, in qua Aetnam montem conscendit, ut solis ortum videret arcus specie, ut dicitur, varium. 4 inde Romam venit atque ex ea in Africam transiit ac multum beneficiorum provinciis Africanis adtribuit. 5 nec quisquam fere principum tantum terrarum tam celeriter peragravit.

6 Denique cum post Africam Romam redisset, statim ad orientem profectus per Athenas iter fecit atque opera, quae apud Athenienses coeperat, dedicavit, ut Iovis Olympii aedem et aram sibi, eodemque modo per Asiam iter faciens templa sui nominis consecravit. 7 deinde a Cappadocibus servitia castris profutura suscepit. 8 toparchas et reges ad amicitiam invitavit, invitato etiam Osdroe rege Parthorum remissaque illi filia, quam Traianus ceperat, ac promissa sella, quae itidem capta fuerat. 9 cumque ad eum quidam reges venissent, ita cum his egit ut eos paeniteret, qui venire noluerunt, causa speciatim Pharasmanis qui eius invitationem superbe neglexerit. 10 et circumiens quidem provincias procuratores et praesides pro factis supplicio adfecit, ita severe ut accusatores per se crederetur immittere.

14 1 Antiochenses inter haec ita odio habuit ut Syriam a Phoenice separare voluerit, ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur. 2 moverunt ea tempestate et Iudaei bellum, quod vetabantur mutilare genitalia. 3 sed in monte Casio, cum videndi solis ortus gratia nocte ascendisset, imbre orto fulmen decidens hostiam et victimarium sacrificanti adflavit. 4 peragrata Arabia Pelusium venit et Pompeii tumulum magnificentius exstruxit. 5 Antinoum suum, dum per Nilum navigat, perdidit, quem muliebriter flevit. 6 de quo varia fama est, aliis eum devotum pro Hadriano adserentibus, aliis quod et forma eius ostentat et nimia voluptas Hadriani. 7 et Graeci quidem volente Hadriano eum consecraverunt, oracula per eum dari adserentes, quae Hadrianus ipse composuisse iactatur.

8 Fuit enim poematum et litterarum nimium studiosissimus. arithmeticae geometriae picturae peritissimus. 9 iam psallendi et cantandi scientiam prae se ferebat. in voluptatibus nimius; nam et de suis dilectis multa versibus composuit. amatoria carmina scripsit. 10 idem armorum peritissimus et rei militaris scientissimus, gladiatoria quoque arma tractavit. 11 idem severus comis, gravis lascivus, cunctator festinans, tenax liberalis, simulator simplex, saevus clemens, et semper in omnibus varius.

15 1 Amicos ditavit et quidem non petentes, cum petentibus nihil negaret. 2 idem tamen facile de amicis, quidquid insusurrabatur, audivit atque ideo prope cunctos vel amicissimos vel eos, quos summis honoribus evexit, postea ut hostium loco habuit, ut Attianum et Nepotem et Septicium Clarum. 3 nam Eudaemonem prius conscium imperii ad egestatem perduxit, 4 Polaenum et Marcellum ad mortem voluntariam coegit, 5 Heliodorum famosissimis litteris laccessivit, 6 Titianum ut conscium tyrannidis et argui passus est et proscribi, 7 Ummidium Quadratum et Catilium Severum et Turbonum graviter insecutus est, 8 Servianum sororis virum nonagesimum iam annum agentem, ne sibi superviveret, mori coegit; 9 libertos denique et nonnullos milites insecutus est. 10 et quamvis esset oratione et versu promptissimus et in omnibus artibus peritissimus, tamen professores omnium artium semper ut doctior risit contempsit obrivit. 11 cum his ipsis professoribus et philosophis libris vel carminibus invicem editis saepe certavit. 12 et Favorinus quidem, cum verbum eius quondam ab Hadriano reprehensum esset, atque ille cessisset, arguentibus amicis, quod male cederet Hadriano de verbo quod idonei auctores usurpassent, risum iucundissimum movit. 13 ait enim: "Non recte suadetis, familiares, qui non patimini me illum doctiorem omnibus credere, qui habet triginta legiones."

16 1 Famae celebris Hadrianus tam cupidus fuit ut libros vitae suae scriptos a se libertis suis litteratis dederit, iubens ut eos suis nominibus publicarent. nam et Phlegontis libri Hadriani esse dicuntur. 2 Catachannas libros obscurissimos Antimachum imitando scripsit. 3 Floro poetae scribenti ad se:

Ego nolo Caesar esse,

ambulare per Britannos,

latitare per . . .

Scythicas pati pruinas,

rescripsit:

Ego nolo Florus esse,

ambulare per tabernas,

latitare per popinas

culices pati rotundos.

5 amavit praeterea genus vetustum dicendi. controversias declamavit. 6 Ciceroni Catonem, Vergilio Ennium, Sallustio Caelium praetulit eademque iactatione de Homero ac Platone iudicavit. 7 mathesin sic scire sibi visus est ut vero kalendis Ianuariis scripserit, quid ei toto anno posset evenire, ita ut eo anno quo periit usque ad illam horam qua est mortuus scripserit quid acturus esset.

8 Sed quamvis esset in reprehendis musicis tragicis comicis grammaticis rhetoribus facilis, tamen omnes professores et honoravit et divites fecit, licet eos quaestionibus semper agitaverit. 9 et cum ipse auctor esset, ut multi ab eo tristes recederent, dicebat se graviter ferre, si quem tristem videret. 10 in summa familiaritate Epictetum et Heliodorum philosophos et, ne nominatim de omnibus dicam, grammaticos rhetores musicos geometras pictores astrologos habuit, prae ceteris, ut multi adserunt, eminente Favorino. 11 doctores, qui professioni suae inhabiles videbantur, ditatos honoratosque a professione dimisit.

17 1 Quos in privata vita inimicos habuit, imperator tantum neglexit, ita ut uni, quem capitale habuerat, factus imperator diceret "Evasisti". 2 iis quos ad militiam ipse per se vocavit equos mulos vestes sumptus et omnem ornatum semper exhibuit. 3 saturnalia et sigillaria frequenter amicis inopinantibus misit et ipse ab his libenter accepit et alia invicem dedit. 4 ad deprehendas obsonatorum fraudes, cum plurimis sigmatibus pasceret, fercula de aliis mensis etiam ultimis sibi iussit adponi. 5 omnes reges muneribus

suis vicit. publice frequenter et cum omnibus lavit. 6 ex quo ille iocus balnearis innotuit: nam cum quodam tempore veteranum quendam notum sibi in militia dorsum et ceteram partem corporis vidisset adterere parieti, percontatus, cur se marmoribus destringendum daret, ubi audivit hoc idcirco fieri quod servum non haberet, et servis eum donavit et sumptibus. 7 verum alia die cum plures senes ad provocandam liberalitatem principis parieti se adtererent, evocari eos iussit et alium ab alio invicem defricari. 8 fuit et plebis iactantissimus amator. peregrinationis ita cupidus ut omnia quae legerat de locis orbis terrarum praesens vellet addiscere. 9 frigora et tempestates ita patienter tulit ut numquam caput tegetet. 10 regibus multis plurimum detulit, a plerisque vero etiam pacem redemit, a nonnullis contemptus est; 11 multis ingentia dedit munera, sed nulli maiora quam Hiberorum, cui et elephantum et quinquagenariam cohortem post magnifica dedit dona. 12 cum a Pharasmane ipse quoque ingentia dona accepisset atque inter haec auratas quoque chlamydes, trecentos noxios cum auratis chlamydibus in arenam misit ad eius munera deridenda.

18 1 Cum iudicaret, in consilio habuit non amicos suos aut comites solum sed iuris consultos et praecipue Iuventium Celsum, Salvum Iulianum, Neratium Priscum aliosque, quos tamen senatus omnia probasset. 2 constituit inter cetera, ut in nulla civitate domus aliqua transferendae ad aliam urbem ullius materiae causa dirueretur. 3 liberis proscriptorum duodecimas bonorum concessit. 4 maiestatis crimina non admisit. 5 ignotorum hereditates repudiavit nec notorum accepit, si filios haberent. 6 de thesauris ita cavet ut, si quis in suo repperisset, ipse potiretur, si quis in alieno, dimidium domino daret, si quis in publico, cum fisco aequabiliter partiretur. 7 servos a dominis occidi vetuit eosque iussit damnari per iudices, si digni essent. 8 lenoni et lanistae servum vel ancillam vendi vetuit causa non praestita. 9 decoctores bonorum suorum, si suae auctoritatis essent, catomidiari in amphitheatro et dimitti iussit. ergastula servorum et liberorum tulit. 10 lavacra pro sexibus separavit. 11 si dominus in domo interemptus esset, non de omnibus servis quaestionem haberi sed de iis qui per vicinitatem poterant sentire praecepit.

19 1 In Etruria praetoram imperator egit. per Latina oppida dictator et aedilis et duumvir fuit, apud Neapolim demarchus, in patria sua quinquennalis et item Hadriae quinquennalis, quasi in alia patria, et Athenis archon fuit.

2 In omnibus paene urbibus et aliquid aedificavit et ludos edidit. 3 Athenis mille ferarum venationem in stadio exhibuit. 4 ab urbe Roma numquam ullum venatorem aut scaenicum avocavit. 5 Romae post ceteras immensissimas voluptates in honorem socrus suae aromatica populo donavit, in honorem Traianae balsama et crocum per gradus theatri fluere iussit. 6 fabulas omnis generis more antiquo in theatro dedit, histriones aulicos publicavit. 7 in Circo multas feras et saepe centum leones interfecit. 8 militares pyrrichas populo frequenter exhibuit. gladiatores frequenter spectavit. 9 cum opera ubique infinita fecisset, numquam ipse nisi in Traiani patris templo nomen suum scripsit. 10 Romae instauravit Pantheum, Saepia, Basilicam Neptuni, sacras aedes plurimas, Forum Augusti, Lavacrum Agrippae; eaque omnia propriis auctorum nominibus consecravit. 11 fecit et sui nominis pontem et sepulchrum iuxta Tiberim et aedem Bonae Deae. 12 transtulit et Colossum stantem atque suspensum per Decrianum architectum de eo loco in quo nunc Templum Urbis est, ingenti molimine, ita ut operi etiam elephantos viginti quattuor exhiberet. 13 et cum hoc simulacrum post Neronis vultum deletum, cui antea dicatum fuerat, Soli consecrasset, aliud tale Apolodoro architecto auctore facere Lunae molitus est.

20 1 In conloquiis etiam humillimorum civilissimus fuit, detestans eos qui sibi hanc voluptatem humanitatis quasi servantes fastigium principis inviderent. 2 apud Alexandriam in Museo multas quaestiones professoribus proposuit et propositas ipse dissolvit. 3 Marius Maximus dicit eum natura crudelem fuisse et idcirco multa pie fecisse quod timeret, ne sibi idem quod Domitiano accidit eveniret.

4 Et cum titulos in operibus non amaret, multas civitates Hadrianopolis appellavit, ut ipsam Carthaginem et Athenarum partem. 5 aquarum ductus etiam infinitos hoc nomine nuncupavit. 6 fisci advocatum primus instituit.

7 Fuit memoriae ingentis, facultatis immensae; nam ipse et orationes dictavit et ad omnia respondit. 8 ioca eius plurima exstant; nam fuit etiam dicaculus. unde illud quoque innotuit quod, cum cuidam canescenti quiddam negasset, eidem iterum petenti sed infecto capite respondit: "Iam hoc patri tuo negavi". 9 nomina plurimis sine nomenclatore reddidit, quae semel et congesta simul audiverat, ut nomenclatores saepius errantes emendarit. 10 dixit et veteranorum nomina, quos aliquando dimiserat. libros statim lectos et ignotos quidem plurimis memoriter reddidit. 11 uno tempore scripsit dictavit audivit et cum amicis fabulatus est, si potest credi. omnes publicas rationes ita complexus est ut domum privatam

quavis paterfamilias diligens non satis novit. 12 equos et canes sic amavit ut iis sepulchra constitueret. 13 oppidum Hadrianotheras in quodam loco, quod illic et feliciter esset venatus et ursam occidisset aliquando, constituit.

21 1 De iudicibus omnibus semper cuncta scrutando tamdiu requisivit quamdiu verum inveniret. 2 libertos suos nec sciri voluit in publico nec aliquid apud se posse, dicto suo omnibus superioribus principibus vitia imputans libertorum, damnatis omnibus libertis suis, quicumque se de eo iactaverant. 3 unde exstat etiam illud severum quidem sed prope ioculare de servis. nam cum quodam tempore servum suum inter duos senatores e conspectu ambulare vidisset, misit qui ei colaphum daret diceretque: "Noli inter eos ambulare quorum esse adhuc potes servus". 4 inter cibos unice amavit tetrapharmacum, quod erat de phasiano sumine perna et crustulo.

5 Fuerunt eius temporibus fames pestilentia terrae motus, quae omnia, quantum potuit, procuravit multisque civitatibus vastatis per ista subvenit. 6 fuit etiam Tiberis inundatio. 7 Latium multis civitatibus dedit, tributa multis remisit.

8 Expeditiones sub eo graves nullae fuerunt; bella etiam silentio paene transacta. 9 a militibus propter curam exercitus nimiam multum amatus est, simul quod in eos liberalissimus fuit. 10 Parthos in amicitia semper habuit, quod inde regem retraxit, quem Traianus imposuerat. 11 Armeniis regem habere permisit, cum sub Traiano legatum habuissent. 12 a Mesopotamiis non exegit tributum, quod Traianus imposuit. 13 Albanos et Hiberos amicissimos habuit, quod reges eorum largitionibus prosecutus est, cum ad illum venire contempsissent. 14 reges Bactrianorum legatos ad eum amicitiae petendae causa supplices miserunt.

22 1 Tutores saepissime dedit. disciplinam civilem non aliter tenuit quam militarem. 2 senatores et equites Romanos semper in publico togatos esse iussit, nisi si a cena reverterentur. 3 ipse, cum in Italia esset, semper togatus processit. 4 ad convivium venientes senatores stans excepit semperque aut pallio tectus discubuit aut toga. 5 summa diligentia in dies sumptus convivii constituit et ad antiquum modum redegit. 6 vehicula cum ingentibus sarcinis urbem ingredi prohibuit. 7 sederi equos in civitatibus non sivit. ante octavam horam in publico neminem nisi aegrum lavari passus est. 8 ab epistulis et a libellis primus equites Romanos habuit. 9 eos quos pauperes et innocentes vidit sponte

ditavit, quos vero calliditate ditatos, etiam odio habuit. 10 sacra Romana diligentissime curavit, peregrina contempsit. pontificis maximi officium peregit. 11 causas Romae atque in provinciis frequenter audivit, adhibitis in consilio suo consulibus atque praetoribus et optimis senatoribus. 12 Fucinum lacum emisit. 13 quattuor consulares per omnem Italiam iudices constituit. 14 quando in Africam venit, ad adventum eius post quinquennium pluit, atque ideo ab Africanis dilectus est.

23 1 Peragratis sane omnibus orbis partibus capite nudo et in summis plerumque imbribus atque frigoribus in morbum incidit lectualem. 2 factusque de successore sollicitus primum de Serviano cogitavit, quem postea, ut diximus, mori coegit, 3 item Fuscum, quod imperium praesagiis et ostentis agitatus speraret. 4 in summa detestatione habuit Platorium Nepotem, quem tantopere ante dilexit ut veniens ad eum aegrotantem Hadrianus impune non admitteretur, suspicionibus adductus, 5 et eodem modo et Terentium Gentianum, et hunc vehementius, quod a senatu diligi tunc videbat. 6 omnes postremo, de quorum imperio cogitavit, quasi futuros imperatores detestatus est. 7 et omnem quidem vim crudelitatis ingenitae usque eo repressit donec in Villa Tiburtina profluvio sanguinis paene ad exitum venit. 8 tunc libere Servianum quasi adfectatorem imperii, quod servis regis cenam misisset, quod in sedili regio iuxta lectum posito sedisset, quod erectus ad stationes militum senex nonagenarius processisset, mori coegit, multis aliis interfectis vel aperte vel per insidias; 9 quando quidem etiam Sabina uxor non sine fabula veneni dati ab Hadriano defuncta est.

10 Tunc Ceionium Commodum, Nigrini generum insidiatoris quondam, sibi forma commendatum adoptare constituit. 11 adoptavit ergo Ceionium Commodum Verum invitis omnibus eumque Helium Verum Caesarem appellavit. 12 ob cuius adoptionem ludos circenses dedit et donativum populo ac militibus expendit. 13 quem praetura honoravit ac statim Pannoniis imposuit decreto consulatu cum sumptibus. eundem Commodum secundo consulem designavit. 14 quem cum minus sanum videret, saepissime dictitavit: "In caducum parietem nos inclinavimus et perdidimus quater milies sestertium, quod populo et militibus pro adoptione Commodi dedimus". 15 Commodus autem prae valetudine nec gratias quidem in senatu agere potuit Hadriano de adoptione. 16 denique accepto largius antidoto ingravescente valetudine per somnum periit ipsis kalendis Ianuariis. quare ab Hadriano votorum causa lugeri est vetitus.

24 1 Et mortuo Helio Vero Caesare Hadrianus ingruente tristissima valetudine adoptavit Arrium Antoninum, qui postea Pius dictus est, et ea quidem lege ut ille sibi duos adoptaret, Annium Verum et Marcum Antoninum. 2 hi sunt qui postea duo pariter Augusti primi rem publicam gubernaverunt. 3 et Antoninus quidem Pius idcirco appellatus dicitur quod socerum fessum aetate manu sublevaret, 4 quamvis alii cognomentum hoc ei dicant inditum, quod multos senatores Hadriano iam saevienti abripuisset, 5 alii, quod ipsi Hadriano magnos honores post mortem detulisset. 6 Antonini adoptionem plurimi tunc factam esse doluerunt, speciatim Catilius Severus, praefectus urbi, qui sibi praeparabat imperium. 7 qua re prodita successore accepto dignitate privatus est.

8 Hadrianus autem ultimo vitae taedio iam adfectus gladio se transfigi a servo iussit. 9 quod cum esset proditum et in Antonini usque notitiam venisset, ingressis ad se praefectis et filio rogantibusque ut aequo animo necessitatem morbi ferret, dicente Antonino parricidam se futurum si Hadrianum adoptatus ipse pateretur occidi, 10 iratus illis auctorem proditionis iussit occidi, qui tamen ab Antonino servatus est. 11 statimque testamentum scripsit nec tamen actus rei publicae praetermisit. 12 et post testamentum quidem iterum se conatus occidere subtracto pugione saevior factus est. 13 petiit et venenum a medico, qui se ipse, ne daret, occidit.

25 1 Ea tempestate supervenit quaedam mulier, quae diceret somnio se monitam ut insinuaret Hadriano, ne se occideret, quod esset bene valiturus; quod cum non fecisset, esse caecatam. iussam tamen iterum Hadriano eadem dicere atque genua eius osculare, oculos recepturam si id fecisset. 2 quod cum insomnium implesset, oculos recepit, cum aqua, quae in fano erat, ex quo venerat, oculos abluisset. 3 venit et de Pannonia quidam vetus caecus ad febrientem Hadrianum eumque contigit. 4 quo facto et ipse oculos recepit et Hadrianum febris reliquit, quamvis Marius Maximus haec per simulationem facta commemoret.

5 Post haec Hadrianus Baias petiit Antonino Romae ad imperandum relicto. 6 ubi cum nihil proficeret, arcessito Antonino in conspectu eius apud ipsas Baias periit die VI iduum Iuliarum. 7 invisusque omnibus sepultus est in villa Ciceroniana Puteolis.

8 Sub ipso mortis tempore et Servianum nonaginta annos agentem, ut supra dictum est, ne sibi superviveret atque, ut putabat, imperaret, mori coegit et ob leves offensas plurimos iussit occidi, quos Antoninus reservavit. 9 et moriens quidem hos versus fecisse dicitur:

Animula vagula blandula

hospes comesque corporis,

quae nunc abibis in loca

pallidula rigida nudula?

nec ut soles dabis iocos!

10 tales autem nec multos meliores fecit et Graecos.

11 Vixit annis LXII, mensibus V, diebus XVII. imperavit annis XX, mensibus XI.

26 1 Statura fuit procerus, forma comptus, flexo ad pectinem capillo, promissa barba, ut vulnera, quae in facie naturalia erant, tegetet, habitudine robusta. 2 equitavit ambulavitque plurimum armisque et pilo se semper exercuit. 3 venatus frequentissime leonem manu sua occidit. 3 venando autem iugulum et costam fregit. venationem semper cum amicis participavit. 4 in convivio tragoedias comoedias Atellanas sambucas lectores poetas pro re semper exhibuit. 5 Tiburtinam Villam mire exaedificavit, ita ut in ea et provinciarum et locorum celeberrima nomina inscriberet, velut Lyceum, Academian, Prytaneum, Canopum, Poicilen, Tempe vocaret. et, ut nihil praetermitteret, etiam inferos finxit.

6 Signa mortis haec habuit: natali suo ultimo, cum Antoninum commendaret, praetexta sponte delapsa caput ei aperuit. 7 anulus, in quo imago ipsius sculpta erat, sponte de digito delapsus est. 8 ante diem natalis eius nescio qui ad senatum ululans venit, contra quem Hadrianus ita motus est quasi de sua morte loqueretur, cum eius verba nullus agnosceret. 9 idem cum vellet in senatu dicere "post filii mei mortem," "post meam" dixit. 10 somniavit praeterea se a patre potionem soporiferam impetrasse. item somniavit a leone se oppressum esse.

27 1 In mortuum eum a multis multa sunt dicta. 2 acta eius inrita fieri senatus volebat. nec appellatus esset divus, nisi Antoninus rogasset. 3 templum denique ei pro sepulchro apud

Puteolos constituit et quinquennale certamen et flamines et sodales et multa alia, quae ad honorem quasi numinis pertinerent. 4 qua re, ut supra dictum est, multi putant Antoninum Pium dictum.